

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**REVIDIRANJE IZVEDENIH FINANČNIH
INŠTRUMENTOV**

Ljubljana, junij 2008

ANŽE BUNIĆ

IZJAVA

Študent Anže Bunič izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Maja Zaman, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, junija 2008

Podpis:

KAZALO

UVOD.....	1
1 IZVEDENI FINANČNI INŠTRUMENTI	2
1.1 Uporaba izvedenih finančnih inštrumentov v Sloveniji	3
1.2 Terminski posli	4
1.2.1 Valutni terminski posel.....	5
1.2.2 Obrestni terminski posel.....	5
1.3 Standardizirane terminske pogodbe.....	5
1.4 Opcije	7
1.4.1 Nakupna valutna opcija	8
1.4.2 Prodajna valutna opcija	8
1.4.3 Obrestne opcije; kapica, ovratnica in dno	8
1.5 Zamenjave	9
1.5.1 Obrestne zamenjave.....	9
1.5.2 Devizne zamenjave.....	9
2 RAČUNOVODENJE IZVEDENIH FINANČNIH INŠTRUMENTOV	10
2.1 Predstavitev izvedenih finančnih inštrumentov.....	10
2.2 Pripoznanje in merjenje izvedenih finančnih inštrumentov	12
2.2.1 Finančne naložbe in obveznosti po pošteni vrednosti	12
2.2.2 Finančne naložbe v posesti do zapadlosti.....	13
2.2.3 Posojila in terjatve	14
2.2.4 Za prodajo razpoložljiva finančna sredstva	15
2.2.5 Finančne obveznosti, merjene po odplačni vrednosti.....	15
2.2.6 Poštena vrednost.....	16
2.3 Vgrajeni izvedeni finančni inštrumenti (ang., embedded derivatives).....	17
2.4 Varovanje pred tveganjem (ang., hedge accounting)	19
2.4.1 Varovanje pred spremembami v pošteni vrednosti	20
2.4.2 Varovanje pred spremembami denarnih tokov.....	20
2.4.3 Varovanje neto naložbe v tujino.....	21
2.4.4 Učinkovitost varovanja.....	21
2.4.5 Varovalni inštrumenti.....	21
2.4.6 Varovani inštrumenti	22
2.4.7 Računovodstvo varovanja pred tveganjem.....	22
2.5 Razkritja, zahtevana za izvedene finančne inštrumente	22
3 REVIDIRANJE IZVEDENIH FINANČNIH INŠTRUMENTOV	23
3.1 Načrtovanje revizije in ocena tveganja pri delovanju	25
3.2 Preverjanje delovanja notranjih kontrol	31
3.2.1 Tveganje pri kontroliranju	34
3.2.2 Testiranje kontrol.....	35
3.3 Testiranje podatkov	36
3.4 Komuniciranje z ravnateljstvom.....	38
4 PRIMER REVIDIRANJA IZVEDENIH FINANČNIH INŠTRUMENTOV V SLOVENSKEM PODJETJU	38
SKLEP.....	42
LITERATURA IN VIRI.....	43
PRILOGE	1

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Valutni terminski posel.....	1
Priloga 2: Obrestni terminski posel (Forward Rate Agreement).....	2
Priloga 3: Obrestna terminska pogodba (Interest Rate Futures)	4
Priloga 4: Nakupna valutna opcija (ang., call option).....	5
Priloga 5: Prodajna valutna opcija	7
Priloga 6: Obrestna kapica	8
Priloga 7: Obrestno dno.....	9
Priloga 8: Obrestna ovratnica.....	11
Priloga 9: Obrestna zamenjava.....	12
Priloga 10: Valutna zamenjava	16

UVOD

Vsako podjetje se pri poslovanju srečuje s tveganji in menedžerji kot agenti lastnikov morajo tveganja obvladovati. Prav tako je dolžnost agentov, da principalom zagotavljajo maksimalni dobiček v zameno za plačilo (Greenwald & Stiglitz, 1990, str. 2). Vse to omogočajo izvedeni finančni instrumenti, s katerimi se na finančno razvitih trgih trguje v obsekih, ki močno presegajo obseg trgovanja blaga ali drugih finančnih instrumentov.

Z izvedenimi ali izpeljanimi finančnimi instrumenti se v nekem smislu trguje že od začetka menjave, ko so kmetje terminsko prodajali pridelek, da so si zagotovili ugodno ceno. Pravi razvoj tako oblik kot obsega trgovanja se je začel v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja in je povsem običajen pojav denimo v Nemčiji ali Ameriki. Na drugi strani je dogajanje pri izvedenih finančnih instrumentih v Sloveniji drugačno. Uporaba izvedenih finančnih instrumentov v Sloveniji je zaradi drugačne tržne ureditve v preteklosti na nižji ravni, prav tako znanje poslovnih subjektov. Razlog za to je morda tudi v dejstvu, da je lastnik mnogih večjih podjetij država, ki si ne prizadeva vedno za maksimalni dobiček, zato tudi ni v interesu lastnikov in ne menedžerjev, da bi uporabljali najboljše metode za varovanje pred tveganjem. Zato je mogoče v prihodnosti pričakovati razvoj trga izvedenih finančnih instrumentov pri nas, saj država obljublja umik iz gospodarstva, prav tako pa bodo slovenska podjetja čedalje bolj izpostavljena konkurenci in bo obvladovanje tveganja ključno za njihov dolgoročni obstanek.

Izvedeni finančni instrumenti so po naravi pogosto zelo kompleksni, tako da zahteva njihova uporaba veliko znanja na vseh področjih. Poleg tega je uporaba tudi tvegana, saj lahko zaradi značilnosti, ki bodo opisane v naslednjih poglavjih, povzročijo podjetju velike izgube ali celo ogrozijo nadaljnje delovanje podjetja. Zato so se v poslovnem svetu razvili postopki revidiranja posebej za te instrumente, da lahko revizorji prepoznajo morebitno izpostavljenost tveganju in opozorijo vodstvo podjetja. Prav tako so se v ta namen razvili mednarodno sprejeti standardi, ki natančno določajo, kako mora podjetje voditi izvedene finančne instrumente, da bi kar najbolje odražali pravo sliko v podjetju.

Glede na dejstvo, da se bo trg izvedenih finančnih instrumentov v prihodnosti razvijal še naprej in da Slovenija pri tem zaostaja za razvitimi državami, je obravnavana tema zelo aktualna in primerna za predstavitev v diplomskem delu. Cilj diplomske naloge je torej pregledno predstaviti problem računovodenja in revidiranja izvedenih finančnih instrumentov. Namen je prikazati pravilno računovodsko prikazovanje izvedenih finančnih instrumentov in postopke, ki so potrebni za učinkovito in uspešno revizijo. Na začetku bom predstavil izvedene finančne instrumente, kot se uporabljajo v slovenskem okolju. Narejena je bila raziskava (Berk, 2006), kjer so bili predstavljeni instrumenti, ki se uporabljajo v slovenskih podjetjih, zato sem se osredotočil predvsem nanje. Nato bom predstavil računovodenje izvedenih finančnih instrumentov. Slovenski računovodski

standardi poznajo izvedene finančne instrumente, vendar jih podrobneje urejajo mednarodni računovodski standardi (MRS) in mednarodni standardi računovodskega poročanja (MSRP), prav tako na njih že po določbah ZGD-1 temeljijo slovenski standardi, zato temelji predstavitev računovodenja na mednarodnih standardih. Nato bom predstavil revidiranje izvedenih finančnih instrumentov. Zaradi kompleksnosti in tveganja imajo izvedeni finančni instrumenti poseben del v mednarodnih standardih revidiranja. Na njih temelji predstavitev revidiranja. Na koncu bo sledil še primer revidiranja v slovenskem podjetju. Skozi vso nalogo se sklicujem na primere računovodskega evidentiranja, ki so prikazani v prilogah. Diplomsko zaključujem s sklepom, kjer podajam glavne ugotovitve.

1 IZVEDENI FINANČNI INSTRUMENTI

Izvedeni finančni instrumenti so kompleksni finančni instrumenti in obstajajo v veliko oblikah. Vse oblike oziroma vrste izvedenih finančnih instrumentov pa imajo nekatere skupne točke.

Prva skupna točka vsem izvedenim finančnim instrumentom je, da temeljijo na pogodbi oziroma dogovoru med dvema strankama. V nasprotju z drugimi transakcijami, kjer se lastništvo s prodajalca na kupca prenese takoj, se ob sklenitvi pogodbe o izvedenem finančnem instrumentu ne zgodi nikakršen prenos lastništva. V bistvu je pogodba o trgovanju z izvedenimi finančnimi instrumenti obljuba oziroma dogovor o prenosu lastništva določenega sredstva na neki prihodnji datum po dogovorjeni ceni in na dogovorjeni način. Stranka v pogodbi, ki kupuje, pravimo, da vzpostavlja dolgo pozicijo (ang., *long position*), prodajalec pa kratko pozicijo (ang., *short position*). Glede na dejstvo, da se za vsako dolgo pozicijo najde nasprotna kratka pozicija, je neto vrednost izvedenih finančnih instrumentov v gospodarstvu enaka nič (Kolb & Overdahl, 2007, str. 2).

Druga skupna točka vsem izvedenim finančnim instrumentom je, da njihova vrednost vedno temelji na vrednosti nekega drugega osnovnega instrumenta. Osnova za izvedene finančne instrumente je lahko skoraj vsako sredstvo, vključno z delnicami, obveznicami, obrestnimi merami, vremenskimi rezultati, borznimi indeksi, političnimi dogodki itd. Nekateri lahko temeljijo tudi na več osnovah, na primer na razliki med domačo in tujo obrestno mero (Kolb & Overdahl, 2007, str. 2).

Izvedeni finančni instrumenti se uporabljajo bodisi za špekulativne bodisi za varovalne namene. Špekulativni del temelji na informacijah različnih modelov vrednotenja¹, ki niso predmet tega dela. Varovanje pred tveganji s pomočjo izvedenih finančnih instrumentov pa je samo eden od načinov varovanja pred tveganji. Podjetje ima na izbiro še tri načine

¹ Več na tem področju v: Navin, 2007.

varovanja poleg omenjenega, in sicer diverzifikacijo poslovanja, zavarovalne pogodbe in hibridne finančne instrumente (Loderer & Pichler, 2000, str. 320).

Izvedeni finančni instrumenti se delijo v več skupin, sam bom uporabljal sledečo delitev (Kolb & Overdahl, 2007, str. 2): nestandardizirane terminske pogodbe (ang., *forward contracts*), standardizirane terminske pogodbe (ang., *futures contracts*), opcije (ang., *options*) in zamenjave (ang., *swaps*). V nadaljevanju bom posamezne skupine natančneje opisal, predvsem bom poudaril uporabo teh instrumentov v praksi.

1.1 Uporaba izvedenih finančnih instrumentov v Sloveniji

Uporaba izvedenih finančnih instrumentov pri nas je v zadnjem času sicer razširjena, vendar precej zaostaja za uporabo izvedenih finančnih instrumentov v tujini (Berk, 2005, str. 75). V preteklosti je bila v Sloveniji narejena raziskava v okviru Raziskovalnega centra Ekonomske fakultete (RCEF), ki je dala nekatere odgovore, predstavljene v nadaljevanju, o uporabi izvedenih finančnih instrumentov pri nas. Rezultate so potem primerjali z raziskavo uporabe izvedenih finančnih instrumentov v nemških in ameriških podjetjih (Bodnar & Gebhardt, 1998, 1-27).

V prvi vrsti je treba poudariti, da je raziskava pokazala, da slovenska podjetja izvedene finančne instrumente uporabljajo manj kot nemška ali ameriška. Raziskavo so poslali 257 podjetjem, od katerih jih je odgovorilo 57, kar je 22-odstotna stopnja odzivnosti (Berk, 2005, str. 76). V izbranem vzorcu je 37 odstotkov podjetij odgovorilo pritrdilno na vprašanje, ali uporabljajo izvedene finančne instrumente. Odstotek podjetij, ki so odgovorila enako, je bil 57 v ZDA in 78 v Nemčiji (Bodnar & Gebhardt, 1998, str. 5). Poleg tega moramo upoštevati, da je bila raziskava zaradi specifičnosti slovenskega trga narejena na drugačnem vzorcu kot druga. Avtorji slovenske raziskave so izbrali vzorec, ki je malce bolj pristranski, saj so izbrali vsa podjetja, ki kotirajo na Ljubljanski borzi, in 80 največjih izvoznikov, absolutnih in relativnih. To so v bistvu podjetja, za katera bi pričakovali, da bodo izvedene finančne instrumente uporabljala najpogosteje (Berk, 2006, str. 118).

Raziskava RCEF je uporabo izvedenih finančnih instrumentov razdelila v tri kategorije tveganj in nato detajlno določila uporabo posameznih instrumentov za odpravo posameznega tveganja. Izsledki kažejo, da slovenska podjetja v največji meri uporabljajo varovanja valutnega tveganja. Uporabo je potrdilo 82 odstotkov anketiranih podjetij. Uporabo obrestnih instrumentov potrjuje 48 odstotkov vprašanih. Slovenska podjetja najmanj uporabljajo izvedene finančne instrumente za varovanje pred tveganjem spremembe cen blaga, in sicer pod 40 odstotki (Berk, 2006, str. 119).

Pri varovanju valutnega tveganja podjetja najpogosteje uporabljajo terminske posle, navaja jih 76 anketiranih. Drugi najpomembnejši in še relevantni instrument so valutne opcije.

Uporablja jih 30 odstotkov anketiranih podjetij. Drugi inštrumenti so zastopani enakomerno z okoli 10 odstotki (Berk, 2006, str. 124). Pri varovanju obrestnega tveganja je daleč najpomembnejši inštrument obrestna zamenjava, uporablja jo več kot 60 odstotkov podjetij, sledijo ji terminske pogodbe s 37 odstotki (Berk, 2006, str. 127). Za varovanje tveganj sprememb cen blaga se uporabljajo različni inštrumenti precej enakomerno. Prednjačijo opcije in zamenjave z nekaj več kot 40 odstotki, sledijo pa jim terminski posli in terminske pogodbe s približno 30 odstotki (Berk, 2006, str. 129).

Raziskava je potrdila že intuitivno in iz prakse poznano domnevo, da se v Sloveniji izvedeni finančni inštrumenti uporabljajo manj pogosto in manj preiščeno kot v finančno bolj razvitih državah. Podobne izsledke o uporabi nam da pregled internetnih strani večjih slovenskih bank, ki v prvi vrsti ponujajo osnovnejše inštrumente. Glede na slabo razvitost ne gre pričakovati, da bi v Sloveniji obstajali veliki in resni igralci, ki bi uporabljali izvedene finančne inštrumente za špekulativne namene. Pričakovati je mogoče nadaljnji razvoj uporabe izvedenih finančnih inštrumentov v slovenskih podjetjih, saj bodo podjetja čedalje bolj vpeta v globalizacijski vrtiljak in se bodo morala še bolj truditi za obstanek. Boj za obstanek pa vključuje vse metode izboljševanja poslovanja, kamor spadajo tudi izvedeni finančni inštrumenti.

Ob sedanjem stanju obstaja tudi tveganje, da zaradi pomanjkanja izkušenj in slabe razvitosti trga izvedenih finančnih inštrumentov v Sloveniji podjetja le-te uporabljajo in knjižijo napačno, zato je še posebno pomembna vloga revizije, ki mora potrditi uradne trditve tudi na področju izvedenih finančnih inštrumentov.

Zaradi zgoraj naštetih dejstev sem se odločil, da ne bom podrobno opisoval vseh tipov izvedenih finančnih inštrumentov, ker to ne bi imelo smisla, prav tako pa presega namen diplomske naloge. Osredotočil se bom na v Sloveniji najbolj pogosto uporabljene inštrumente:

- valutne in obrestne *terminske posle*,
- obrestne *terminske pogodbe*,
- valutne in obrestne *zamenjave*,
- valutne in obrestne *opcije*.

1.2 Terminski posli

Terminski posel je dogovor med dvema strankama o prodaji oziroma nakupu določenega sredstva po določeni ceni na določen dan v prihodnosti (Brigham & Houston, 2001, str. 803). Nekatere pogodbe se poravnajo neto v denarju, nekatere pa vključujejo dejansko izmenjavo sredstva ob dospelju pogodbe.

1.2.1 Valutni terminski posel²

Valutni terminski posli (ang., *foreign exchange (FX) forwards*) so dogovori o prihodnjem nakupu oziroma prodaji določene valute po vnaprej določenem tečaju na določen dan v prihodnosti (Kolb & Overdahl, 2007, str. 3). Zanje se odločajo poslovni subjekti, ki veliko poslujejo s tujino in so izpostavljeni valutnemu tveganju. Valutno tveganje pomeni, da lahko nihanje deviznih tečajev ogrozi dobičkonosnost posla na primer z zvišanjem vrednosti tuje valute v primeru zadolževanja v tujini oziroma z zmanjšanjem njene vrednosti v primeru investicij v tujini (White, Sondhi & Fried, 2003, str. 621).

Za terminsko prodajo valut (dolarjev) se na primer lahko odloči evropski izvoznik v ZDA (ob domnevi, da je izstavljeni račun v dolarjih), ki se boji, da bo zaradi padanja tečaja dolarja utrpel izgube pri poslu. Z določitvijo oziroma fiksiranjem tečaja v pogodbi se temu tveganju izogne in si zagotovi zeleni dobiček. Na drugi strani pa se lahko ameriški uvoznik prav tako zavaruje pred draženjem evra (ob domnevi, da je račun v evrih) in terminsko kupi tujo valuto (evro), da se izogne tveganju prekomernega povečevanja tečaja evra glede na dolar in s tem draženju vhodnih surovin. Začetnih stroškov posla ni.

Pošteno vrednost valutnega terminskega posla podjetje določi kot diskontirano razliko med dogovorjeno terminsko obrestno mero in tržno terminsko obrestno mero za enak inštrument, vendar v praksi podjetja, kjer dospelost ni dolgoročna, pošteno vrednost izračunajo kar kot razliko med tržnim in terminskim tečajem na dan bilance stanja.

1.2.2 Obrestni terminski posel³

Dogovor o terminski obrestni meri (ang., *Forward Rate Agreement – FRA*) je dogovor med dvema strankama, ki zagotavlja vnaprej dogovorjeno terminsko obrestno mero za najem oziroma plasma določenega, hipotetičnega zneska sredstev za določeno obdobje v prihodnosti (Kolb & Overdahl, 2007, str. 628). Nakup FRA zavaruje stranko pred rastjo obrestnih mer v prihodnosti, prodaja FRA pa pred padanjem obrestnih mer v prihodnosti. Pogodbe se ponavadi poravnajo neto v denarju. Začetnih stroškov posla ni.

Poštena vrednost obrestnega terminskega posla je diskontirana razlika med terminsko dogovorjeno obrestno mero in tržno terminsko obrestno mero za enako obdobje.

1.3 Standardizirane terminske pogodbe

Standardizirane terminske pogodbe (ang., *futures contracts*) se od nestandardizirane pogodbe oziroma od terminskih poslov razlikujejo po tem, da so visoko formalizirane. Logika same pogodbe pa je povsem enaka nestandardizirani. Prav tako gre za dogovor med

² Za primer knjiženja glej Prilogo 1.

³ Za primer knjiženja glej Prilogo 2.

dvema strankama o prihodnji transakciji nekega blaga, kjer ena stran blago po vnaprej določeni ceni in drugih pogojih prodaja, druga pa kupuje (Kolb & Overdahl, 2007, str. 13).

Zaradi visoke formaliziranosti prihaja med tema dvema tipoma pogodb do nekaterih razlik. Prvič, s standardiziranimi pogodba se trguje na organiziranih borzah, medtem ko so nestandardizirane pogodbe dogovorjene na tako imenovanih »*over-the-counter*»⁴ trgih. Drugič, pogoji standardiziranih terminskih pogodb so strogo določeni za vse pogodbe istega tipa, medtem ko so nestandardizirane pogodbe rezultat enkratnega dogovora med strankama. Tretjič, na trgu standardiziranih pogodb je vmesnik med kupcem in prodajalcem tudi klirinška hiša, ki skrbi za utečenost poslov. Klirinške hiše kot posrednika in skrbnika trgov za nestandardizirane terminske pogodbe ni. Četrto, stranke v poslih s standardiziranimi terminskimi pogodbami lahko z lahkoto zaprejo svoje pozicije in izstopijo iz pogodbenega razmerja, medtem ko mora biti odstop od nestandardizirane pogodbe dogovorjen z nasprotno stranjo. Petič, trgi standardiziranih terminskih pogodb temeljijo na sistemu dnevnega poravnavanja ustvarjenih izgub in dobičkov. Zadnjič, posle s standardiziranimi terminskimi pogodbami urejajo posebne institucije, podobno kot agencije za trge vrednostnih papirjev urejajo delovanje borznih transakcij, medtem ko nestandardizirane pogodbe urejajo splošni zakoni, ki urejajo tudi druge pogodbe (Kolb & Overdahl, 2007, str. 15-17).

Kot je že bilo napisano, so standardizirane terminske pogodbe pogodbe o nakupu in na drugi strani prodaji določenega blaga (v angleščini imenovanega *underlying asset*) na v pogodbi določen prihodnji datum in po v pogodbi določeni ceni. S temi pogodbami se trguje na organiziranih trgih in po obsegu marsikdaj presegajo delniške trge. Kotirane vrednosti teh inštrumentov služijo kot podlaga za določanje poštene vrednosti v bilanci stanja.

Pomembna značilnost standardiziranih pogodb je, da imajo natančno določen obseg (npr. 1000 enot srebra/pogodbo) blaga, ki ga prodajajo, natančno določen kraj prevzema in druge pogoje. Prav tako pomembna značilnost pogodb je, da se večina poravna neto v denarju (ang., *net cash settlement*). To pomeni, da ponavadi do dejanske zamenjave v pogodbi opredeljenega blaga (ang., *underlying asset*) ne pride, stranki samo poračunata razliko med tržno in v pogodbi dogovorjeno ceno (Kolb & Overdahl, 2007, str. 18).

V Sloveniji najpogosteje uporabljena standardizirana terminska pogodba je obrestna terminska pogodba⁵ (ang., *interest rate futures*). Gre za terminsko pogodbo, ki ima kot osnovno sredstvo finančni inštrument, ki prinaša obrestno mero, npr. obveznica. Finančni inštrumenti, ki se na teh trgih dejansko uporabljajo, so zelo številni tako po ročnostih kot po drugih kriterijih. Podjetja uporabljajo obrestne terminske pogodbe z namenom, da se

⁴ Izraz »*over-the-counter*« označuje trgovanje, ki ne poteka na organiziranem trgu, kot je na primer borza, ampak trgovanje po telefonu, na sestankih in podobno.

⁵ Za primer knjiženja glej Prilogo 3.

zavarujejo pred tveganjem spremembe obrestne mere (Kolb & Overdahl, 2007, str. 152). Tveganje obrestne mere je tveganje, da se bo vrednost sredstva spremenila zaradi spremembe obrestne mere.

Primeri varovanja z obrestno terminsko pogodbo so varovanje z dolgo pozicijo, kratko pozicijo in križno varovanje, ki vključuje dolgo pozicijo enega sredstva in kratko pozicijo drugega, podobnega sredstva. V primeru obrestnega varovanja je večina varovanja tipa križno varovanje, saj ponavadi vrednost enega obrestnega inštrumenta varujemo z drugim obrestnim inštrumentom (Kolb & Overdahl, 2007, str. 178–185).

Varovanje z dolgo pozicijo uporabljajo na primer investitorji v dolžniške vrednostne papirje, ki prinašajo obresti, in pričakujejo, da bodo tržne obrestne mere padle. Padeč tržnih obrestnih mer pomeni povečanje cen dolžniških inštrumentov, kar pomeni višje cene za investitorje. Če načrtujejo kupovanje obrestnih vrednostnih papirjev v prihodnosti, bodo uporabili varovanje z dolgo pozicijo. Varovanje s kratko pozicijo uporabljajo investitorji, ki pričakujejo, da bodo narasli stroški financiranja v prihodnosti, zato terminsko prodajo obrestni inštrument, tako da ga v primeru naraščanja obrestnih mer lahko prodajo na trgu in realizirajo dobiček, ki izniči izgubo, ustvarjeno zaradi povišanih stroškov financiranja (Kolb & Overdahl, 2007, str. 178–185).

Tudi pri trgovanju s terminskimi pogodbami ni začetnih stroškov, vendar z bistveno razliko od posameznega terminskega posla. Udeleženec na trgu terminskih pogodb mora pri klirinški hiši oziroma prek svojega posrednika položiti določen depozit, s katerim se potem krijejo dnevna odstopanja od cene. Na trgih terminskih pogodb se odprte pozicije namreč dnevno zapirajo, kar omogoča večjo varnost za trgovanje. Poštena vrednost inštrumenta je določena na organiziranem trgu in je objavljena na spletnih straneh in v dnevnem časopisju.

1.4 Opcije

Opcija je pravica in ne dolžnost kupiti ali prodati neko sredstvo. Nakupna opcija (ang., *call option*) je finančni inštrument, ki daje imetniku pravico kupiti določeno blago po določeni ceni v določenem obdobju. Prodajna opcija (ang., *put option*) daje imetniku pravico prodati določeno sredstvo po določeni ceni v določenem obdobju. Tako se opcije uporabljajo, kadar se želi podjetje zavarovati pred padcem ali dvigom tečaja, vseeno pa uživati koristi, če se zgodi nasprotno (Brigham & Houston, 2001, str. 790). Terminski posli in pogodbe tega ne omogočajo, saj se mora podjetje dogovorjene cene držati. Za opcijo mora podjetje plačati posebno premijo, ki je odvisna od več dejavnikov, kot so na primer čas do izvršitve opcije, vrsta opcije, stanovitnost osnovnega sredstva, notranja vrednost itd. (Levi, 1996, str. 90).

Naslednja delitev opcij, ki jo je treba omeniti, je delitev na ameriške in evropske opcije. Ameriška opcija je izvršljiva ves čas trajanja opcije, evropska opcija pa samo na dan dospelja. Gre za generični izraz, ki se uporablja za razlikovanje med dvema tipoma opcij.

Nekatere opcije prav tako kotirajo na organiziranih trgih in tako zagotavljajo poštene vrednosti za vlagatelje, nekatere opcije pa se vrednotijo s pomočjo statističnih modelov, kot so Black&Scholesov ali Mertonov model⁶. Ti modeli določanja poštene vrednosti presegajo namen te diplomske naloge.

1.4.1 Nakupna valutna opcija⁷

Nakupna valutna opcija je pravica in ne obveznost imetnika oziroma kupca opcije kupiti določeno valuto po vnaprej določenem deviznem tečaju. Če je devizni tečaj v prihodnosti višji od v opcijski pogodbi določenega izvršilnega tečaja, se imetnik opcije odloči za nakup valute, saj mu to prinaša dobiček. Za nakup opcije je treba plačati opcijsko premijo izdajatelju. Nakupno valutno opcijo lahko uporabijo subjekti, ki so izpostavljeni potencialnim prihodnjim izplačilom v tuji valuti in bi se radi zavarovali pred dvigom tečaja tuje valute (Hull, 2002, str. 76).

1.4.2 Prodajna valutna opcija⁸

Prodajna valutna opcija je pravica in ne obveznost imetnika oziroma kupca opcije prodati določeno valuto po vnaprej določenem deviznem tečaju. Če je devizni tečaj v prihodnosti nižji od v opcijski pogodbi določenega izvršilnega tečaja, se imetnik opcije odloči za prodajo valute, saj mu to prinaša dobiček. Prav tako je treba tudi prodajno opcijo kupiti. Prodajne valutne opcije uporabljajo poslovni subjekti, ki v prihodnosti pričakujejo morebitne prejeme tuje valute in bi se radi zavarovali pred padanjem deviznih tečajev. Za prodajno pravico je treba plačati začetno premijo (Hull, 2002, str. 77).

1.4.3 Obrestne opcije; kapica, ovratnica in dno⁹

Obrestna kapica je način, kako se poslovni subjekti zavarujejo pred nekontroliranim višanjem obrestnih mer, ki povečujejo stroške financiranja. Podjetje lahko kupi obrestno kapico, ki mu daje pravico in ne obveznosti od izdajatelja zahtevati, da plača razliko med dejansko in izvršilno obrestno mero, pomnoženo z glavnico in časovnim obdobjem. Podjetje opcijo izkoristi, ko je tržna obrestna mera višja od izvršilne (Kolb & Overdahl, 2007, str. 651–655).

⁶ Za bolj detaljne matematične metode ocenjevanja vrednosti opcij glej v: Navin, 2007.

⁷ Za primer glej Prilogo 4.

⁸ Za primer knjiženja glej Prilogo 5.

⁹ Za primere knjiženja obrestne kapice glej Prilogo 6, obrestnega dna Prilogo 7 in obrestne ovratnice Prilogo 8.

Obrestno dno varuje podjetje posojilodajalca pred nekontroliranim padanjem obrestnih mer, ki lahko nevarno ogrozijo želene oziroma načrtovane prihodke iz naslova posojanja sredstev. V ta namen lahko podjetje kupi obrestno dno, ki mu daje pravico in ne obveznosti od izdajatelja zahtevati, da poravna razliko med izvršilno in dejansko obrestno mero, pomnoženo z glavnico in časovnim obdobjem. Podjetje opcijo izkoristi, ko je tržna obrestna mera nižja od izvršilne (Kolb & Overdahl, 2007, str. 651–655).

Obrestna ovratnica je kombiniran inštrument nakupa obrestne kapice in prodaje obrestnega dna. Premija, ki jo podjetje dobiva za obrestno dno, zmanjšuje ali celo izniči premijo, ki jo podjetje plačuje za obrestno kapico, vendar na tak način podjetje žrtvuje del dobičkov, ki bi jih lahko realiziralo, če bi obrestne mere padle. Tako podjetje povečuje stabilnost, saj se zavaruje pred skoki stroškov ali prihodkov iz naslova posojil oziroma naložb v dolžniške inštrumente (Kolb & Overdahl, 2007, str. 651–655).

1.5 Zamenjave

Zamenjava (ang. *swap*) je dogovor med dvema strankama o zamenjavi prihodnjih denarnih tokov iz naslova valut ali obrestnih mer. Podjetja ponavadi sklenejo zamenjave za dolžniške inštrumente ali za tuje valute. Obrestne in valutne zamenjave torej predstavljajo osnovne inštrumente na tem področju. Prav tako imajo tudi zamenjave različne namene uporabe in spet je eden najpomembnejših namenov varovanje pred tveganji. Začetnih stroškov zamenjave ni.

Veliko obrestnih zamenjav kotira na organiziranih trgih, kjer so dnevno objavljene poštene vrednosti teh inštrumentov. Poštena vrednost zamenjave se drugače izračuna tudi s pomočjo diskontiranja pričakovanih prihodnjih denarnih tokov (razlika med plačanimi in prejetimi obrestnimi merami). Pri tem je najtežje oceniti pričakovane prihodnje denarne tokove (Kolb & Overdahl, 2007, str. 659-660).

1.5.1 Obrestne zamenjave¹⁰

Podjetje se lahko z nasprotno stranko dogovori bodisi o zamenjavi fiksne obrestne mere v variabilno bodisi o zamenjavi variabilne obrestne mere v fiksno. Ponavadi se podjetja, ko zapade obrok, sama medsebojno pobotajo. Začetnih stroškov z obrestnimi zamenjavami ni (Hull, 2002, str. 275–278).

1.5.2 Devizne zamenjave¹¹

Devizna zamenjava je dogovor med dvema strankama o hkratnem nakupu oziroma prodaji določene valute na denarnem trgu in hkratni prodaji oziroma nakupu določene valute na

¹⁰ Za primer knjiženja glej Prilogo 9.

¹¹ Za primer knjiženja glej Prilogo 10.

terminskem trgu. Na tak način lahko podjetja prilagajajo dospetja terminskih poslov ali upravljajo z likvidnostjo (Hull, 2002, str. 278–280).

2 RAČUNOVODENJE IZVEDENIH FINANČNIH INSTRUMENTOV

Računovodenje lahko opredelimo kot zbiranje, urejanje in obdelovanje v denarju izraženih podatkov in njihovo oblikovanje v denarju izraženih informacij, ki se nanašajo na preteklo ali prihodnje poslovanje in izražajo v njih vključene gospodarske kategorije. Računovodenje je sestavljeno iz več funkcij, in sicer knjigovodenja, računovodskega predračunavanja, računovodskega nadziranja, računovodskega preučevanja in računovodskega poročanja (Turk, 2000, str. 611).

Teorija enotno deli računovodstvo v podjetju na dva dela: na finančno in stroškovno računovodstvo. Obe vrsti pridobivata podatke iz informacijskega podsistema za službe iz izvajalnega podsistema družbe (Hočevar & Jaklič, 1999, str. 19). Finančno računovodstvo je usmerjeno predvsem na zunanje dogodke in uporabnike, stroškovno računovodstvo pa je usmerjeno bolj k notranjim uporabnikom informacij in poslovnim procesom v podjetju, med posameznimi deli podjetja. V literaturi je veliko napisanega o poslovnem računovodstvu, ki pa ne predstavlja tretje veje računovodstva, ampak je del stroškovnega in finančnega računovodstva, ki je namenjeno informiranju vodstva podjetja (Hočevar, Igljučar & Zaman, 2000, str. 23).

Računovodenje izvedenih finančnih instrumentov pri nas delno urejajo Slovenski računovodski standardi 2006, vendar se v veliki meri naslanjajo na določila Mednarodnih računovodskih standardov in mednarodnih standardov računovodskega poročanja, ki urejajo to področje mnogo bolj podrobno. Preučevanje bo usmerjeno predvsem v mednarodne standarde, saj določbe teh standardov vodijo tudi določbe slovenskih računovodskih standardov. Vsa razmerja v zvezi z izvedenimi finančnimi instrumenti urejajo Mednarodni računovodski standard 32; Finančni instrumenti: Predstavitev, Mednarodni računovodski standard 39; Finančni instrumenti; Pripoznanje in merjenje ter Mednarodni standard finančnega poročanja 7; Finančni instrumenti: Razkritja.

2.1 Predstavitev izvedenih finančnih instrumentov

V vsakem standardu so pomembne opredelitve ključnih pojmov, ki se uporabljajo. Nekateri najpomembnejši pojmi so opredeljeni v MRS (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1366):

Finančni instrument je vsaka pogodba, na podlagi katere nastaneta tako finančno sredstvo enega podjetja kot tudi finančna obveznost ali kapitalski instrument drugega podjetja.

Finančno sredstvo je vsako sredstvo, ki je:

- denar,
- pogodbeno pravica prejeti denar ali drugo finančno sredstvo od drugega podjetja,
- pogodbeno pravica zamenjati finančne inštrumente z drugim podjetjem po pogojih, ki utegnejo biti ugodni, ali
- kapitalski inštrument drugega podjetja.

Finančna obveznost je vsaka obveznost, ki je pogodbeno obveza:

- izročiti drugemu podjetju denar ali finančno sredstvo ali
- izmenjati finančne inštrumente z drugim podjetjem pod pogoji, ki utegnejo biti neugodni.

Kapitalski inštrument je vsaka pogodba, ki rezultira v preostalem deležu sredstev podjetja po odštetju vseh obveznosti.

Izvedeni finančni inštrument¹² je finančni inštrument po določbah 9. člena MRS 39 (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1778):

- katerega vrednost se spremeni in se tako odzove na spremembo določene obrestne mere, vrednosti finančnega inštrumenta, cen blaga, deviznega tečaja, indeksa cen ali tečajev, kreditnega ratinga ali kreditnega indeksa ali ostalih spremenljivk (imenovanih tudi »podlage«),
- ki ne zahteva začetne čiste finančne naložbe ali le majhno čisto naložbo v zvezi z drugimi vrstami pogodb, ki se podobno odzivajo na spremembe tržnih razmer, in
- ki se poravna v prihodnosti.

Poštena vrednost je znesek, s katerim je mogoče zamenjati sredstvo oziroma poravnati obveznost med dobro obveščanima in voljnima strankama v preišljenem poslu kot pravi 9. člen MRS 39 (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1780).

V napotkih za uporabo standarda 32 najdemo tudi nekaj pojasnil za izvedene finančne inštrumente. »Med finančne inštrumente spadajo temeljni inštrumenti, kot so terjatve iz poslovanja, obveznosti iz poslovanja in kapitalski inštrumenti, in izpeljani finančni inštrumenti, kot so finančne opcije, rokovne pogodbe (ang., *futures*) in rokovni (terminski) posli (ang., *forwards*), zamenjave obrestnih mer (ang., *swaps*) in valutne zamenjave. Izpeljani finančni inštrumenti ustrezajo opredelitvi pojma finančni inštrument in spadajo spričo tega na področje tega standarda« MRS 32, pojasnilo 15 (International Financial Reporting Standards 2007, str. 1380).

¹² Za primere knjiženja glej Priloge od 1 do 10.

Izvedeni finančni instrumenti povzročajo pravice in obveznosti, ki pomenijo prenos enega ali več vrst tveganj primarnega instrumenta na nasprotno stranko v poslu. Ena stranka bo zamenjala finančna sredstva¹³ in finančne obveznosti pod pogoji, ki so potencialno ugodni, druga stranka pa pod pogoji, ki so potencialno neugodni. Nakupna ali prodajna opcija za zamenjavo finančnih sredstev ali finančnih obveznosti daje imetniku pravico pridobiti morebitne prihodnje koristi, povezane s spremembo v pošteni vrednosti osnovnega finančnega instrumenta. Nasprotno predstavlja opcija izdajatelju potencialno obveznost v prihodnosti. Torej opcija ustreza definiciji finančnega sredstva oziroma finančne obveznosti (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1381).

2.2 Pripoznanje in merjenje izvedenih finančnih instrumentov

Podjetje pripozna finančno sredstvo ali finančno obveznost v svoji bilanci stanja zgolj, kadar postane del pogodbenih določb finančnega instrumenta (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1783). Prav tako podjetje pripozna vse pogodbene pravice iz izpeljanih finančnih instrumentov v svoji bilanci stanja kot sredstvo ali obveznost. Vsa finančna sredstva in obveznosti morajo biti pripoznana na začetku po nabavni vrednosti, vključujoč stroške posla (razen finančnih sredstev in obveznosti, razporejenih v kategorijo finančne naložbe in obveznosti po pošteni vrednosti, kjer stroški posla niso vključeni), ob tem da se domneva, da nabavna vrednost odraža pošteno vrednost (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1790).

V skladu z zahtevami MRS 39 moramo sredstva in obveznosti razporediti v eno izmed skupin, opisanih v nadaljevanju, ki določajo računovodsko obračunavanje in merjenje teh sredstev in obveznosti.

Kasnejša merjenja finančnih sredstev in obveznosti so po metodi poštene vrednosti ali metodi odplačne vrednosti z uporabo metode veljavne (efektivne) obrestne mere opisane v nadaljevanju. Za varovanje pred tveganjem (ang. *hedge accounting*) veljajo posebna pravila.

2.2.1 Finančne naložbe in obveznosti po pošteni vrednosti

Ta kategorija finančnih sredstev in obveznosti je bila z zadnjo spremembo standardov z dnem 1. januarja 2005 spremenjena in zdaj zajema tako finančna sredstva in obveznosti, namenjene trgovanju, kot tudi druga sredstva in obveznosti, ki so opredeljeni s strani podjetja, da bodo merjeni po pošteni vrednosti, razen sredstev in obveznosti, ki jih ni mogoče zanesljivo izmeriti.

¹³ Pojasnilo MRS številka 11: »Sredstva, katerih prihodnja gospodarska korist je prejem blaga ali storitev, ne pa pravica prejema denarja ali drugega finančnega sredstva, niso finančna sredstva. Postavke, kot so jamstvene obveze, niso finančne obveznosti, ker bo imel odtok z njimi povezanih gospodarskih koristi obliko dobave blaga in storitev namesto pogodbene obveze plačila denarja ali drugega finančnega sredstva« (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1380).

Pred spremembo standardov so finančna sredstva ali obveznosti v posesti za trgovanje vključevala sredstva ali obveznosti, pridobljene z namenom kratkoročne preprodaje z namenom ustvarjanja dobička iz kratkoročnih nihanj v ceni. Z uvedbo novih standardov pa je podjetju omogočeno, da samo opredeli sredstva ali obveznosti, namenjene za trgovanje. Standard prepoveduje pripoznavanje finančnega inštrumenta po pošteni vrednosti s spremembami v poslovnem izidu, kadar njegove poštene vrednosti ni mogoče zanesljivo izmeriti.

Finančno sredstvo, vrednoteno po pošteni vrednosti prek poslovnega izida, je finančno sredstvo, ki izpolnjuje enega izmed naslednjih pogojev:

- je ob začetku opredeljeno kot sredstvo ali obveznost, vrednotena po pošteni vrednosti prek poslovnega izida;
- je finančno sredstvo ali finančna obveznost za trgovanje, ki se klasificira kot tako, če (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1778-1779):
 - je bila pridobljena z namenom prodaje ali povratnega nakupa v kratkem roku,
 - je del portfelja finančnih inštrumentov, za katere obstajajo dokazi kratkoročnega prodajanja za dobiček,
 - je izvedeni finančni inštrument (razen izvedeni finančni inštrument, ki je pogodba o finančni garanciji, ali izvedeni finančni inštrument, ki je nameravan ali dejansko namenjen za varovanje pred tveganji).

2.2.2 Finančne naložbe v posesti do zapadlosti

Finančne naložbe v posesti do zapadlosti so finančna sredstva z določenimi ali določljivimi plačili in določeno zapadlostjo v plačilo, ki jih podjetje nedvoumno namerava in zmore posedovati do zapadlosti, ter se razlikujejo od v podjetju nastalih posojil in terjatev, ki so opredeljena bodisi kot sredstva, merjena po pošteni vrednosti, bodisi kot za prodajo razpoložljiva finančna sredstva (International Financial Reporting Standards, 2007, str.1779).

Podjetje nedvoumno ne namerava oziroma ne more finančne naložbe posedovati do zapadlosti, če: (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1779-1780)

- v podjetju ni določeno, koliko časa bo držalo finančno sredstvo,
- podjetje je pripravljeno prodati finančno sredstvo v odzivu na spremembe tržnih obrestnih mer, tveganj in drugih tržnih razmer, ki niso mogle biti ustrezno predvidene,
- izdajatelj ima možnost poravnati finančno sredstvo v znesku, ki je znatno nižji, kot je odplačna vrednost.

Finančne naložbe v posesti do zapadlosti se merijo po metodi odplačne vrednosti z uporabo veljavne obrestne mere (ang., *method of amortised costs using effective interest*

rate). Popravki vrednosti se oblikujejo le v primeru nezmožnosti dolžnika, da v celoti odplača obveznost, vezano na ta finančni inštrument in ne le zaradi spremembe poštene vrednosti finančnega inštrumenta (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1781).

Namen in zmožnost, da bo podjetje sredstvo posedovalo do zapadlosti, morata biti ocenjena na koncu poslovnega leta.

Podjetje ne razvrsti nobenih finančnih sredstev v to skupino, če je v tekočem poslovnem letu in ali v prejšnjih dveh poslovnih letih prodalo ali preneslo več kot nepomemben del finančnih naložb v posesti do zapadlosti pred zapadlostjo razen v redkih, izjemnih okoliščinah. Več kot nepomemben znesek se opredeli v razmerju do celotnega portfelja sredstev v posesti do zapadlosti.

V primeru spremembe namena ali zmožnosti za podjetje ni več ustrezno, da so finančne naložbe razporejene v to skupino, tako da mora podjetje sredstva iz te skupine prerazporediti v skupino za prodajo razpoložljivih sredstev. Ta sredstva so merjena po pošteni vrednosti, zato mora podjetje razliko med knjigovodsko in pošteno vrednostjo pripoznati neposredno v kapitalu (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1779-1780).

2.2.3 Posojila in terjatve

Posojila in terjatve so finančna sredstva z določenimi ali določljivimi plačili, s katerimi se ne trguje na organiziranem trgu, razen: (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1780)

- tistih, katerih sredstva namerava podjetje prodati takoj ali v kratkem razdobju ali jih podjetje opredeli kot sredstvo, merjeno po pošteni vrednosti, in so vključena v skupino finančne naložbe in obveznosti po pošteni vrednosti, in
- tistih, katerih podjetje ob začetnem pripoznanju razvrsti v skupino sredstev, razpoložljivih za prodajo.

Posojila in terjatve se merijo po metodi odplačne vrednosti z uporabo veljavne obrestne mere (ang., *method of amortised costs using effective interest rate*). Popravki vrednosti se oblikujejo le v primeru nezmožnosti dolžnika, da v celoti odplača obveznost, vezano na ta finančni inštrument, in ne le zaradi spremembe poštene vrednosti finančnega inštrumenta. V takem primeru je treba v razkritjih prikazati razlog, zakaj je sredstvo v bilanci merjeno po vrednosti, večji od poštene vrednosti (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1780).

2.2.4 Za prodajo razpoložljiva finančna sredstva

Za prodajo razpoložljiva finančna sredstva so tista sredstva, ki niso razvrščena v: (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1780)

- posojila in terjatve,
- finančne naložbe v posesti do zapadlosti ali
- finančna sredstva in obveznosti po pošteni vrednosti.

Finančna sredstva, razporejena v to kategorijo, se merijo po pošteni vrednosti, razen če se ta ne more zanesljivo izmeriti. V primeru vrednotenja po pošteni vrednosti se prevrednotovalne razlike, vezane na glavnico, ki izhajajo iz spremembe poštene vrednosti, pripoznajo neposredno v kapitalu. Ob zadnji spremembi (s 1. januarjem 2005) tega standarda je bila ukinjena možnost, da podjetje pripozna učinke te spremembe v izkazu poslovnega izida ali neposredno v kapitalu. Vsi učinki se morajo zdaj pripoznati neposredno v kapitalu.

Pri dolžniških inštrumentih so obrestni prihodki, ki se merijo po metodi veljavne obrestne mere, in tečajne razlike vključeni v izkaz poslovnega izida tekočega leta. Ob prodaji ali oslabitvi finančnega sredstva se vsi učinki, ki so bili do takrat vključeni neposredno v kapital, prenesejo v izkaz poslovnega izida.

V primeru, da za finančno sredstvo ne moremo zanesljivo izmeriti poštene vrednosti, se to meri po metodi odplačne vrednosti. Ti primeri so zelo redki. V to kategorijo spadajo predvsem kapitalski inštrumenti, ki ne kotirajo na borzi in pri katerih je razlika pri pošteni vrednosti merjena z uporabo metod vrednotenja prevelika (Insights into IFRS, 2007, str. 358–363).

2.2.5 Finančne obveznosti, merjene po odplačni vrednosti

Po začetnem pripoznanju vrednoti podjetje vse finančne obveznosti, razen obveznosti, vrednotenih po pošteni vrednosti, razporejenih v skupino finančna sredstva, in obveznosti po pošteni vrednosti, po odplačni vrednosti z uporabo metode veljavne obrestne mere. Finančne obveznosti, ki so določene kot postavke varovanja pred tveganjem, se merijo v skladu z določbami o obračunavanju varovanja pred tveganjem (ang., *hedge accounting*).

Odplačna vrednost finančnega sredstva ali obveznosti je znesek, s katerim se finančno sredstvo ali obveznost izmeri ob začetnem pripoznanju, zmanjšan za odplačila glavnice, povečan oziroma zmanjšan za premijo ali diskont in se amortizira po metodi veljavnih obrestnih mer in je zmanjšan za oslabitev finančnega sredstva. Metoda veljavnih obresti je metoda izračunavanja odplačne vrednosti finančnega sredstva ali obveznosti in razporejanja obrestnih prihodkov in odhodkov skozi relevantno obdobje. Veljavna (efektivna) obrestna mera je tista obrestna mera, ki natančno diskontira ocenjene

pričakovane denarne tokove v pričakovani življenjski dobi inštrumenta. Metoda veljavnih obrestnih mer temelji na predpostavki, da je ocena prihodnjih denarnih tokov zanesljiva. Če ta ocena ni zanesljiva, se uporabljajo pogodbeni denarni tokovi. Veljavna obrestna mera je v svetu poslovnih financ poznana tudi kot interna stopnja donosa, to je stopnja donosa, ki izenači začetno investicijo in pričakovane prihodnje denarne tokove (Insights into IFRS, 2007, str. 343–349).

2.2.6 Poštena vrednost

Poštena vrednost je znesek, s katerim je mogoče zamenjati sredstvo oziroma poravnati obveznost med dobro obveščenima in voljnima strankama v preišljenem poslu. MRS 39 opredeljuje merjenje in določanje poštene vrednosti glede na dejstvo, ali finančni inštrument kotira na delujočem trgu ali ne, saj večina literature pozna pošteno vrednost tudi, kadar se vrednost sredstva ali obveznosti določa drugače kot tržno (Odar, 2000, str. 25). Omenjeni izrazi so v spremenjenih standardih še natančneje opredeljeni vključno s podrobnejšimi navodili uporabe.

Najboljši odraz poštene vrednosti so razpoložljive cene iz kotacij na delujočih trgih. Če trg za finančni inštrument ne deluje, podjetje določi pošteno vrednost z uporabo določene metode vrednotenja. Metode vrednotenja vključujejo uporabo zadnjih tržnih cen za inštrument, če je mogoče s povezavo na pošteno vrednost drugega inštrumenta, in metodo diskontiranega denarnega toka ter metode vrednotenja opcij. Če obstaja metoda vrednotenja, ki se splošno uporablja med tržnimi udeleženci, jo mora podjetje uporabiti. Izbrana metoda se mora zanašati na čim več podatkov s trga in se v čim manjši meri zanaša na podatke, pridobljene znotraj podjetja. Vključevati mora čim več podatkov, ki bi jih uporabili za določanje cene tržni udeleženci, in uporabljati mora splošno sprejete tehnike merjenja (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1792).

Delujoči trg

Delujoči trg je tisti, kjer so kotirane cene razpoložljive in obenem odražajo cene dejanskih in redkih poslov.

V skladu z opredelitvami MRS 39 je najboljši kazalec poštene vrednosti cena, objavljena na delujočem trgu.

Na trgu se lahko pojavi več cen za določen finančni inštrument. Pri tem je veljavna vrednost tista, ki se pojavlja na najbolj ugodnem trgu, do katerega ima podjetja takojšen dostop. Posledično bodo posamezna podjetja kot pošteno vrednost uporabila različne vrednosti.

Novi standard številka 39 upošteva dejstvo, da v določenih okoliščinah cene niso na razpolago na dnevni osnovi, zadnje objavljene vrednosti pa so že zastarele, še posebno kadar se spremenijo tržni pogoji ali kadar tržne vrednosti predstavljajo prisilen nakup oziroma prodajo. V nekaterih omejenih okoliščinah je treba vrednosti prilagoditi (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1838).

Nedelujoči trg

Za finančne inštrumente, za katere ne obstaja delujoči trg, kot je bil opisan zgoraj, določimo pošteno vrednost z uporabo metod vrednotenja, kot so zadnji posli, tekoča/dnevna vrednost podobnega finančnega inštrumenta, analiza diskontiranega (razobrestenega) denarnega toka ter model opcijskega vrednotenja. Pri tem moramo izbrati model, ki se običajno uporablja na trgu in ki dokazano daje zanesljivo oceno vrednosti (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1838–1840).

2.3 Vgrajeni izvedeni finančni inštrumenti (ang., embedded derivatives)

Vgrajeni izvedeni finančni inštrument je komponenta hibridnega, kombiniranega finančnega inštrumenta, ki obsega tako izvedeni finančni inštrument kot tudi gostiteljsko pogodbo (ang., *host contract*), kar ima za posledico, da se nekateri denarni tokovi kombiniranega inštrumenta spreminjajo podobno kot denarni tokovi samostojnega izvedenega finančnega inštrumenta. Primeri teh inštrumentov so finančni inštrumenti z nakupno ali prodajno opcijo, ali z opcijo pretvorbe dolga v kapital, ali kadar so plačila obresti odvisna od sprememb vrednosti delnic ali blaga (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1782).

Vgrajeni izvedeni finančni inštrument je treba ločiti in pripoznati kot samostojni izvedeni finančni inštrument¹⁴ (po poštenu vrednosti prek poslovnega izida), kadar (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1782):

- ekonomske značilnosti in tveganja, povezana z vgrajenim finančnim inštrumentom, niso tesno povezana z ekonomskimi značilnostmi in tveganji gostiteljske pogodbe;
- bi ločeni inštrument z enakimi pogodbenimi določili kot vgrajeni izvedeni finančni inštrument ustrezal opredelitvi izvedenega finančnega inštrumenta;
- kombinirani finančni inštrument ni merjen po poštenu vrednosti s pripoznavanjem dobička in izgube v poslovnem izidu.

Primeri, ko je treba zaradi nepovezanosti ekonomskih značilnosti in tveganj izvedeni finančni inštrument evidentirati ločeno po poštenu vrednosti skozi poslovni izid, so (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1819):

¹⁴ Primeri knjiženja v Prilogah od 1 do 10.

- prodajna opcija, vgrajena v inštrument, ki omogoča imetniku, da od izdajatelja zahteva ponovni odkup inštrumenta za denar ali drugo sredstvo, ki se spreminja v skladu s ceno delnice ali blaga;
- nakupna opcija, vgrajena v inštrument, ki omogoča izdajatelju, da ponovno pridobi kapitalski inštrument po določeni ceni, ki ni tesno povezana s kapitalskim inštrumentom;
- opcija ali samodejna odločba o podaljšanju roka dolga ni v tesni povezavi z gostiteljsko pogodbo;
- plačila obresti ali glavnice dolžniških ali zavarovalnih pogodb, ki so povezana s cenami delnic ali blaga;
- nakupna, prodajna ali predplačna opcija, vgrajena v dolžniški inštrument, ni tesno povezana z gostiteljsko pogodbo, razen kadar je izvršilna cena opcije približno enaka odplačni vrednosti dolžniškega inštrumenta skozi celo obdobje;
- kreditni izpeljani finančni inštrumenti, vgrajeni v dolžniški inštrument;
- opcija spremembe dolžniškega finančnega sredstva v kapitalski inštrument, vgrajena v dolžniško finančno sredstvo.

Primeri, ko zaradi tesne povezanosti značilnosti in tveganja gostiteljske pogodbe in izpeljanega finančnega inštrumenta ni treba ločeno prikazovati izvedenega finančnega inštrumenta, so naslednji (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1821):

- izvedeni finančni inštrument, pri katerem je temeljni finančni inštrument obrestna mera ali indeks obrestnih mer, ki lahko spremeni znesek obresti, ki bi bil sicer plačan ali prejet po gostiteljski dolžniški pogodbi, je tesno povezan z osnovno pogodbo, razen kadar investitor ne pričakuje povračila večine investicije ali bi vgrajeni izvedeni finančni inštrument vsaj podvojil donos v primerjavi s sorodnim inštrumentom, v katerem ni vgrajenega finančnega inštrumenta,
- vgrajeni devizni izvedeni finančni inštrument, ki denominira plačila glavnice in/ali obresti v tuji valuti, je tesno povezan z gostiteljsko pogodbo. Tovrstni izvedeni finančni inštrument ni ločen od gostiteljske pogodbe, ker MRS 21 zahteva, da se prevrednotovalni učinki sprememb deviznih tečajev pri celotni gostiteljski monetarni postavki pripoznajo v izkazu poslovnega izida,
- vgrajeni devizni izpeljani finančni inštrument v gostiteljski pogodbi, ki je zavarovalna pogodba ali ni finančni inštrument, temveč pogodba o nakupu ali prodaji nefinančnega sredstva s ceno v tuji valuti, je tesno povezan z gostiteljsko pogodbo pod pogojem, da ne vsebuje opcije, in pri katerem je poplačilo določeno v eni od naslednjih valut:
 - funkcionalni valuti ene od pomembnejših pogodbenih strank,
 - valuta, v kateri je izražena cena blaga ali storitev, je običajno denominirana v eni od svetovih valut,
 - valuta, ki se navadno uporablja v gospodarskem okolju, v katerem se odvija transakcija,

- izvedeni finančni inštrument in zavarovalna pogodba sta tako povezana, da podjetje ne more meriti vgrajenega izvedenega finančnega inštrumenta posebej.

2.4 Varovanje pred tveganjem (ang., hedge accounting)

Kot smo že omenili, se izvedeni finančni inštrumenti v poslovnih izkazih podjetja izkazujejo po pošteni vrednosti na dan bilance stanje, vse spremembe poštene vrednosti pa se morajo pripoznati v poslovnem izidu tekočega leta. Vendar v primeru, da se varovana postavka ne izkazuje po pošteni vrednosti s spremembami v poslovnem izidu, to ni sorazmerno s spremembo poštene vrednosti izvedenega finančnega inštrumenta. Obračunavanje varovanja pred tveganjem skuša te nesorazmernosti uskladiti, vendar je to mogoče le, če izvedeni finančni inštrument izpolnjuje določene pogoje.

Pogoji, da se varovalno razmerje kvalificira kot varovanje pred tveganjem (ang., *hedge accounting*), so naslednji (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1801):

- ob sklenitvi varovanja obstajajo formalizirano opredeljen namen in dokumentacija varovalnega razmerja ter cilj in strategija vodstva o projektu varovanja. Iz teh dokumentov morajo biti razvidno, kateri inštrumenti so namenjeni za varovanje pred tveganjem, pred tveganjem varovane postavke, vrsto tveganja, pred katerim se varuje, in kako namerava podjetje oceniti učinkovitost varovanja;
- pričakuje se visoka učinkovitost varovanja pred tveganjem v skladu s predstavljenjo strategijo vodstva;
- pri varovanju tveganja denarnih tokov mora biti pričakovana transakcija visoko verjetna in mora predstavljati izpostavljenost spremembam denarnih tokov, ki bi lahko odločilno vplivala na poslovni izid;
- učinkovitost varovanja se lahko zanesljivo izmeri, kar pomeni, da lahko denarne tokove ali spremembe poštene vrednosti varovanega inštrumenta, ki izhajajo iz varovanega tveganja, in pošteno vrednost varovalnega inštrumenta zanesljivo izmerimo;
- varovanje pred tveganjem se stalno ocenjuje in se spozna kot zelo uspešno v celem obdobju poročanja.

Poznamo tri vrste varovanja pred tveganjem (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1800):

- varovanje poštene vrednosti; varovanje izpostavljenosti spremembam poštene vrednosti pripoznanega sredstva ali obveznosti, nepripoznane obveze podjetja ali določenega dela takega sredstva, obveznosti ali obveze podjetja, ki jih je mogoče pripisati določenemu tveganju in ki bi lahko vplivale na poslovni izid;
- varovanje denarnega toka; varovanje izpostavljenosti spremembam denarnih tokov, ki jih je mogoče pripisati tveganju, povezanemu s pripoznanim finančnim sredstvom ali finančno obveznostjo, ali zelo verjetni prihodnji transakciji, ki bi lahko vplivala na poslovni izid;

- varovanje neto naložbe v tujino, kot je opisano v MRS 21 – Vplivi sprememb deviznih tečajev.

2.4.1 Varovanje pred spremembami v pošteni vrednosti

Če varovanje pred tveganjem izpolnjuje pogoje za pripoznanje varovalnega razmerja, se obračuna takole (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1801):

- dobiček ali izguba iz ponovnega merjenja inštrumenta za varovanje pred tveganjem po pošteni vrednosti (za izvedene finančne inštrumente, namenjene za varovanje pred tveganjem) ali valutno sestavino njegove knjigovodske vrednosti, izmerjene po MRS 21 (za neizvedeni finančni inštrument za varovanje pred tveganjem), se takoj pripozna v poslovnem izidu;
- dobiček ali izguba pri varovani postavki, ki jo je mogoče pripisati varovanemu tveganju, mora prilagoditi knjigovodsko vrednost varovane postavke in biti pripoznan v poslovnem izidu. To velja, če se varovano postavko sicer meri po nabavni vrednosti. Pripoznanje dobička ali izgube, pripisljive varovanemu tveganju v poslovnem izidu, se uporabi, če je pred tveganjem varovana postavka finančno sredstvo, razpoložljivo za prodajo.

Če se varuje poštena vrednost pred spremembo obrestne mere, se zgornje določbe dopolni s tem, da dobiček ali izgubo, ki se lahko pripiše varovani postavki, predstavi (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1802):

- v eni sami vrstični postavki v sredstvih za tista obdobja za popravek, za katera je varovana postavka sredstvo, ali
- v eni sami vrstični postavki v obveznostih za tista obdobja za popravek, za katera je varovana postavka obveznost.

Primer varovanja pred spremembami v pošteni vrednosti je varovanje izpostavljenosti spremembam poštene vrednosti dolžniškega inštrumenta s fiksno obrestno mero zaradi sprememb obrestnih mer. V varovanje lahko vstopita tako izdajatelj kot imetnik.

2.4.2 Varovanje pred spremembami denarnih tokov

Če varovanje denarnih tokov pred tveganjem v obdobju izpolnjuje pogoje za obračunavanje varovanja pred tveganjem, se obračuna takole (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1803):

- del dobička ali izgube od inštrumenta za varovanje pred tveganjem, ki je opredeljen kot uspešno varovanje pred tveganjem, se pripozna neposredno v kapitalu v izkazu gibanja kapitala;
- neuspešni del dobička ali izgube pri inštrumentu za varovanje pred tveganjem se pripozna v poslovnem izidu.

Primer varovanja denarnih tokov je uporaba obrestne zamenjave z namenom menjave variabilne obrestne mere v fiksno.

2.4.3 Varovanje neto naložbe v tujino

Neto naložba v tujino se obračunava takole (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1805):

- del dobička in izgube od inštrumenta za varovanje pred tveganjem, ki je uspešen, se pripozna v kapitalu prek izkaza gibanja kapitala;
- neučinkoviti del varovanja se pripozna v poslovnem izidu.

Za neto tujo naložbo veljajo vse naložbe v podružnice, pridružena, odvisna podjetja in skupne podvige, ki jih ima podjetje v tujini ali v tuji valuti. Neto naložba v tujino je višina vloženih sredstev v tujo naložbo (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1217).

2.4.4 Učinkovitost varovanja

Varovanje je učinkovito, če sta izpolnjena naslednja pogoja (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1848):

- Na začetku varovanja se pričakuje, da bo varovanje učinkovito in za to obstajajo zadostni dokazi. Zadostni dokaz je na primer statistična analiza korelacije med gibanjem poštene vrednosti varovanega sredstva in inštrumenta za varovanje, ki dokazuje visoko korelacijo med obema spremenljivkama.
- Dejanski rezultati varovanja so v območju med 80 in 125 odstotki. Če je na primer izguba od varovanega sredstva enaka 120 enot in dobiček od inštrumenta za varovanje enak 100 enotam, je rezultat varovanja 120 $((120/100)*100)$ odstotkov ali 83 $((100/120)*100)$ odstotkov.

Varovanje ocenjujemo najmanj takrat, ko sestavljamo finančne izkaze (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1848).

2.4.5 Varovalni inštrumenti

Standard ne omejuje, kateri izvedeni finančni inštrumenti se lahko uporabljajo kot varovalni inštrument, razen za nekatere izdane opcije. Neizvedeni finančni inštrument se lahko uporablja samo za varovanje pred tveganjem spremembe deviznega tečaja (Insights into IFRS, 2007, str.434).

Inštrumenti, izdani za varovanje pred tveganjem med podjetji v skupini, se v konsolidaciji izničijo, v individualnih izkazih pa se lahko obravnavajo kot varovalno razmerje.

2.4.6 Varovani inštrumenti

Pred tveganjem varovana predpostavka je lahko pripoznano finančno sredstvo ali finančna obveznost, nepripoznana obveza podjetja, visoko verjetna prihodnja transakcija ali neto naložba v tujino. Varovana postavka je lahko samostojno sredstvo/obveznost ali skupina sredstev/obveznosti (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1798).

Drugače kot pri posojilih in terjatvah naložba v posesti do zapadlosti ne more biti varovana postavka pred obrestnim tveganjem ali tveganjem predujmov, saj oznaka do zapadlosti predvideva držanje do izteka ne glede na spremembo poštene vrednosti ali denarnih tokov. Tovrstne postavke se lahko zavarujejo pred valutnim in kreditnim tveganjem (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 1799).

Če je pred tveganjem varovana postavka finančno sredstvo ali finančna obveznost, je lahko varovana pred tveganjem, ki je povezano samo z delom njenih denarnih tokov ali poštene vrednosti, v kolikor lahko izmerimo učinkovitost takega varovanja (International Financial Reporting Standards, 2007, str.1799).

2.4.7 Računovodstvo varovanja pred tveganjem

Računovodstvo varovanja pred tveganjem pripozna poravnalne učinke sprememb poštene vrednosti v pošteni vrednosti varovanih in varovalnih inštrumentov na poslovni izid (International Financial Reporting Standards, 2007, str.1800).

2.5 Razkritja, zahtevana za izvedene finančne inštrumente

Za vsako vrsto varovanja pred tveganji posebej (varovanje poštene vrednosti, varovanje denarnih tokov in varovanje neto investicije) mora podjetje razkriti (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 656):

- opis vsakega tipa varovanja,
- opis finančnih inštrumentov, uporabljenih za varovanje, in njihovo pošteno vrednost,
- naravo tveganja, pred katerim se podjetje varuje.

Za varovanje denarnih tokov mora podjetje razkriti (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 657):

- obdobje, v katerem pričakuje, da se bodo denarni tokovi zgodili,
- vrednost, ki je bila v obdobju poslovnega leta pripoznana v kapitalu,
- vrednost, ki je bila v obdobju poslovnega leta umaknjena iz kapitala in vključena v izkaz poslovnega izida.

Podjetje mora posebej razkriti dobičke ali izgube varovanega in varovalnega inštrumenta pri varovanju poštene vrednosti, neučinkovitost, pripoznano v poslovnem izidu iz naslova varovanja denarnih tokov, in neučinkovitost, pripoznano v poslovnem izidu iz naslova varovanja neto investicije (International Financial Reporting Standards, 2007, str. 657).

3 REVIDIRANJE IZVEDENIH FINANČNIH INŠTRUMENTOV

Revidiranje je širše opredeljeno kot »sistematičen postopek nepristranskega pridobivanja in vrednotenja v zvezi z uradnimi trditvami o gospodarskem delovanju in dogodkih za ugotavljanje stopnje skladnosti teh uradnih trditev z uveljavljenimi sodili in poročanje o izsledkih zainteresiranim uporabnikom« (Taylor & Glezen, 1996, str. 32).

Revidiranje računovodskih izkazov je zbiranje dokazov o pravilnosti trditev posloводства, izraženih v računovodskih izkazih podjetja, in uporaba teh dokazov za preverjanje njihove skladnosti s splošno sprejetimi standardi računovodenja, kot so na primer slovenski računovodskih standardi (SRS) in mednarodni računovodski standardi (MRS) (ACCA Paper F8 Audit and Assurance Study Text, 2007, str. 46).

Kavčič, 2000, na straneh od 106 do 108 opredeljuje revidiranje kot postopek preverjanja, presojanja in ocenjevanja. Usmerjeno je v prihodnost, saj odkriva pomanjkljivosti iz preteklih obdobj z namenom odkritja možnosti za naprej.

Revidiranje je v modernem poslovnem svetu nepogrešljiv faktor. Nerevidirani izkazi lahko vsebujejo naključne napake, odmike od računovodskih standardov, nenamerno pristranskost ali celo prevare. Lastniki, upniki, posojilodajalci, posloводство in drugi deležniki želijo vpogled v resnično finančno in ekonomsko stanje podjetja. Z revidiranim poročilom dobijo uporabniki izkazov zanesljivejše informacije za svoje poslovne odločitve, s tem pa se zmanjša tveganje neuspeha (Koletnik, 1997, str. 113).

Uradne trditve v zvezi z računovodskimi izkazi so trditve posloводства oziroma organizacije, da njihovi izkazi izpolnjujejo naslednje pogoje (KPMG Audit Manual, 2007): **Popolnost;** vse transakcije, sredstva, obveznosti, rezidualni interesi na kapitalu in razkritja, ki bi morali biti zajeti v računovodske izkaze, so bili zajeti v pravilno računovodsko obdobje.

Obstoj; sredstva, obveznosti in rezidualni interesi na kapitalu obstajajo in vse zabeležene transakcije so se zgodile in so bile knjižene v pravilno računovodsko obdobje.

Točnost; zneski in drugi podatki, zajeti v računovodske izkaze, so točni in zajeti v pravilne evidence.

Vrednotenje; sredstva, obveznosti in rezidualni interesi na kapitalu so v finančne izkaze podjetja vključeni v pravilnem znesku in vse prilagoditve zaradi vrednotenja ali prerazporeditev so pravilno zabeležene.

Obveznosti in pravice; obveznosti in pravice podjetja res pripadajo podjetju.

Predstavitev in razkritje; informacije so jasno, pošteno in točno predstavljene.

Proces revizije je razdeljen na več stopenj. Prva stopnja je načrtovanje revizije in je ključna za kvalitetno opravljeno revizijo. Druga stopnja je testiranje notranjih kontrol. Notranje kontrole služijo podjetju, da lahko učinkovito in uspešno predstavlja uradne trditve. Tretja stopnja je testiranje podatkov, ki revizorju pomaga, da oceni uradne trditve. Četrta stopnja je zaključek revizije, katerega produkt je tudi končno revizorjevo mnenje o računovodskih izkazih podjetja (Taylor & Glezen, 1996, str. 37–43).

Revidiranje izvedenih finančnih instrumentov je kompleksna naloga. V prvi vrsti so zelo kompleksni sami izvedeni finančni instrumenti, poleg tega so kompleksne tudi naloge revizije. V ta namen pri Mednarodni zvezi računovodskih strokovnjakov¹⁵ že vrsto let izdajajo Mednarodne standarde revidiranja, ki revizorju praktično postavljajo zahteve za delo in hkrati zagotavljajo podporo pri delovanju. Ta dokument je pripravljen v obliki Mednarodne izjave o praksi revidiranja (International Auditing Practice Statement – IAPS). Dokument se osredotoča na revidiranje izvedenih finančnih instrumentov, ki jih držijo podjetja kot končni uporabniki, vključno z bankami in drugimi finančnimi institucijami, kadar so te končni uporabniki. Končni uporabnik je podjetje, ustanova, ki vstopi v finančno transakcijo prek organiziranega trga ali prek posrednika z namenom varovanja, upravljanja s sredstvi ali obveznostmi in špekuliranja. V večini primerov so končni uporabniki korporacije, vlade, institucionalni vlagatelji in finančne institucije. Izvedeni finančni instrumenti, ki jih uporabljajo končni uporabniki, so pogosto povezani s proizvodnjo ali uporabo določenega blaga.

Izvedeni finančni instrumenti postajajo kompleksnejši, se čedalje pogosteje uporabljajo in računovodske potrebe po poštenu vrednosti v finančnih izkazih podjetja, predstavitev in razkritjih naraščajo (Saunders & Cornett, 2006, str. 687).

Vrednost izvedenih finančnih instrumentov je zelo spremenljiva. Velike in nenadne spremembe v vrednosti v podjetju povzročijo tveganje, da izgube iz tega naslova presežejo vrednost samega izvedenega finančnega instrumenta, če ta sploh obstaja. Poleg tega kompleksnost samih instrumentov vpliva na tveganje, da poslovodstvo ne razume narave teh instrumentov.

Čeprav uporaba izvedenih finančnih instrumentov v podjetju veliko podjetjem zmanjša tveganja spremembe obrestnih mer, deviznih tečajev in cen blaga, lahko marsikateremu

¹⁵ang., International Federation of Accountants

podjetju poveča tveganje poslovanja, kar predstavlja revizorjem nova tveganja, za katera se morajo pri svojem delu pripraviti.

Mednarodni standard revidiranja 200 (International Standard of Audit – ISA 200) pravi, da je ravnateljstvo odgovorno za pripravo in predstavitev finančnih izkazov. Kot del procesa pripravljanja teh izkazov ravnateljstvo postavi določene trditve v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Te trditve so, da vsi izvedeni finančni inštrumenti, pripoznani v izkazih, dejansko obstajajo, da ni nepripoznanih izvedenih finančnih inštrumentov na dan bilance stanja, da so izvedeni finančni inštrumenti, knjiženi v finančnih izkazih, pravilno vrednoteni in predstavljeni ter da so izkazana vsa potrebna razkritja.

Tisti, ki vladajo v podjetju, so s pregledom nad ravnateljstvom odgovorni za (Handbook, 2008, str. 797):

- oblikovanje in vpeljavo sistema notranjih kontrol z namenom
 - pregledovanja tveganja in finančnih kontrol;
 - zagotavljanja zadostnega zaupanja, da je uporaba izvedenih finančnih inštrumentov v okviru politik obvladovanja tveganja v podjetju;
 - zagotoviti, da podjetju deluje v skladu z zadevno zakonodajo in predpisi, in
- poštenost in popolnost računovodskega sistema in sistema za finančno poročanje z namenom zagotoviti zanesljivost poročanja o izvedenih finančnih inštrumentih.

3.1 Načrtovanje revizije in ocena tveganja pri delovanju

Revizijo je treba načrtovati s poklicnim dvomom, kar pomeni, da revizor ne predpostavlja niti, da je poslovodstvo pošteno, niti, da je nepošteno. Cilj načrtovanja je spoznati ključna tveganja v podjetju in pridobiti zadovoljivo stopnjo razumevanja podjetja in njegovega okolja (Taylor & Glezen, 1996, str. 301).

Pri načrtovanju revizije mora revizor upoštevati:

- tveganje pri delovanju,
- pričakovano zaupanje v ustroj notranjega kontroliranja,
- začetno oceno pomembnosti¹⁶,
- mogoča problematična področja med revizijo,
- vrsto pričakovanega revizijskega poročila.

V fazi načrtovanja mora revizor presoditi tudi, ali so za učinkovito in uspešno presojo pravilnosti prikazovanja izvedenih finančnih inštrumentov potrebni posebna znanja in tehnike. Posebna znanja vključujejo razumevanje (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 798):

¹⁶ Glaser, 1993, na straneh od 60 do 62 opredeljuje pomembnost kot subjektivno določeno pomembnost posameznega salda na kontih. Saldo je pomemben, če lahko njegova napačna navedba bistveno vpliva na mnenje uporabnikov računovodskih informacij.

- značilnosti delovanja in vrste tveganja industrije, v kateri deluje podjetje;
- izvedenih finančnih instrumentov in njihovih značilnosti, ki jih uporablja podjetje;
- informacijskega sistema, ki ga podjetje uporablja za izvedene finančne instrumente, vključujoč storitve, ki jih zagotavlja tretje podjetje. Revizor mora potencialno imeti posebna znanja o računalniških programih, kadar se znaten del informacij o izvedenih finančnih instrumentih prenaša, procesira, vzdržuje ali dostopa elektronsko;
- metod vrednotenja izvedenih finančnih instrumentov, na primer, ali se poštena vrednost določa na trgu ali z modelom vrednotenja;
- zahtev okvira finančnega poročanja o uradnih trditvah izvedenih finančnih instrumentov. Izvedeni finančni instrumenti imajo lahko kompleksne lastnosti, ki od revizorja zahtevajo posebna znanja, da lahko oceni skladnost vrednotenja, pripoznanja in razkritij z okvirom finančnega poročanja.

Takšna so na primer posebna določila v pogodbi, ki od podjetja zahtevajo, da del pogodbe vodi ločeno, kot vraščeni izvedeni finančni instrumenti ali kompleksne metode vrednotenja. Poleg tega obstaja tudi možnost, da se okvir finančnega poročanja razlikuje za posamezne izvedene finančne instrumente ali tip podjetja.

Če zahteve finančnega poročanja in revizijskih postopkov presegajo znanja revizorja, lahko ta pridobi zadovoljivo raven zaupanja v prikazovanje izvedenih finančnih instrumentov z uporabo zunanjih veščakov. To so v našem primeru strokovnjaki za izvedene finančne instrumente, ki pomagajo revizorju uskladiti na primer zakonske vidike, metode vrednotenja in druge neznanke, ki mu onemogočajo, da pridobi zadostno raven zaupanja v poročanja podjetja o izvedenih finančnih instrumentih.

Da bi revizor čim bolj kvalitetno ocenil tveganja in pomembnost ter razvil učinkovito in uspešno revizijsko strategijo, mora dobro spoznati delovanje podjetja in njegove okolice. Spoznavanje vključuje preučitev panoge, v kateri deluje podjetje, zakonodajno okolje, računovodske politike, uporabljene v podjetju, strategijo podjetja, merjenje in ocenjevanje uspešnosti podjetja, notranje kontrole in druge, po revizorjevem mnenju pomembne dejavnike. Te podatke revizor pridobi z razgovori s poslovodstvom, analitičnimi postopki, opazovanjem in uporabo znanja, nabranega v predhodnih revizijah. Pridobitev poznavanja podjetja in njegovega okolja od revizorja zahteva standard ISA 310 Poznavanje posla (ang., *Knowledge of the Business*). Izvedeni finančni instrumenti podpirajo poslovne aktivnosti podjetja, torej dejavniki, ki vplivajo na dnevne aktivnosti v podjetju, vplivajo tudi na aktivnosti v zvezi s izvedenimi finančnimi instrumenti. Če v podjetju predvidevajo spremembe cen njihove osnovne surovine, lahko sklenejo terminske pogodbe, da bi se zavarovali pred povečanjem cen vhodnih materialov. Podobno lahko izvedeni finančni instrumenti pomembno vplivajo na aktivnosti podjetja in sposobnost za razvoj.

Splošni gospodarski pogoji v veliki meri vplivajo na naravo in obseg aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti. V primeru, ko se splošno pričakuje, da bodo obrestne mere rasle, obstaja velika verjetnost, da bo podjetje skušalo fiksirati obrestne mere, ki jih plačuje za najeta posojila, s pogodbo o zamenjavi obrestnih mer (ang., *swap* pogodba), dogovorom o terminski obrestni meri ali obrestno kapico. Inflacija na primer prav tako vpliva na obrestne mere, saj je v takih okoliščinah pogosto, da centralne banke obrestne mere zvišujejo, sledijo jim banke, podjetja pa reagirajo, kot je bilo opisano v prejšnjem primeru. Podjetja v Ameriki, ki se soočajo s padcem vrednosti dolarja glede na druge pomembnejše svetovne valute, se prav tako lahko poslužujejo izvedenih finančnih inštrumentov za zavarovanje svojih poslov. Splošni gospodarski pogoji, ki vplivajo na aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, so splošna gospodarska aktivnost, obrestne mere in dostopnost sredstev za financiranje, inflacija in devizni tečaji.

Splošni pogoji v panogi, v kateri deluje podjetje, v veliki meri vplivajo na aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Če je na primer panoga izrazito ciklična, je težje natančno napovedati obrestne mere, devizne tečaje ali likvidnostno izpostavljenost. Visoka rast ali strmo padanje v panogi otežuje napovedovanje prihodnjih aktivnosti podjetja in s tem aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Če cene močno nihajo, je uporaba izvedenih finančnih inštrumentov bolj verjetna, saj s tem podjetje izloča šoke pri poslovanju, ki lahko pomembno vplivajo na rezultate podjetja. Na cene pa neposredno ali posredno vplivajo konkurenčnost in struktura trgov, padajoče ali naraščajoče delovanje na trgu in nekateri drugi pogoji, kot so padajoče povpraševanje ali presežne zmogljivosti (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, 800).

Poleg zunanjih pogojev mora revizor spoznati tudi okoliščine uporabe izvedenih finančnih inštrumentov v podjetju. V tem obziru mora revizor oceniti in pridobiti informacije o znanju in izkušnjah ravnateljstva in tistih, ki vladajo. Izvedeni finančni inštrumenti so že v osnovi precej kompleksni, ponavadi je v podjetju le peščica ljudi, ki res razume poslovanje z njimi. Poleg tega lahko uporaba izvedenih finančnih inštrumentov znatno zviša tveganje pri delovanju, če ljudje v podjetju nimajo izkušenj. Revizor lahko v tem primeru sklepa, da v podjetju ne obstajajo zadostne kontrole v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, kar vpliva na revizorjevo presojo tveganj ter naravo, obseg in termin potrebnega testiranja. Drugi pomemben dejavnik je dosegljivost pravočasnih in zanesljivih informacij ravnateljstvu. V mednarodnih korporacijah, kjer je odločanje mnogokrat decentralizirano, se pojavlja tveganje, da informacije o izvedenih finančnih inštrumentih niso pravočasno in kvalitetno pripravljene. To spet vpliva na revizorjevo presojo tveganj ter naravo, obseg in termin potrebnega testiranja. Tretji dejavnik so cilji uporabe izvedenih finančnih inštrumentov. *Ceteris paribus*¹⁷ je tveganje pri cilju ustvarjanja dobička (špekulativnem trgovanju) večje kot tveganje pri varovanju z izvedenimi finančnimi inštrumenti in zahteva

¹⁷ iz latinščine; ob nespremenjenih drugih dejavnikih

več testiranja kot pri varovanju. Revizor lahko v ta namen na primer pregleda podporno dokumentacijo in preuči strategije trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 800-801).

Revizor mora pridobiti razumevanje osnovnih finančnih tveganj, povezanih z izvedenimi finančnimi instrumenti, ki jim je izpostavljeno podjetje. Ta tveganja so tržno, kreditno, tveganje poravnave, tveganje solventnosti in pravno tveganje.

Tržno tveganje je v veliki meri povezano z ekonomskimi izgubami zaradi neugodnih sprememb v pošteni vrednosti izvedenih finančnih instrumentov. S tem so povezana različna tveganja. Prvič, cenovno tveganje, ki je povezano s spremembami v ravni cen zaradi sprememb obrestnih mer, deviznih tečajev ali drugih dejavnikov, povezanih s spremembami v osnovnih merah, indeksih ali cenah. Drugič, likvidnostno tveganje, ki je povezano z možnostjo prodaje ali prenosa izvedenih finančnih instrumentov. Trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti nosi dodatno tveganje, da bi pomanjkanje razpoložljivih pogodb ali nasprotnih strank v poslu lahko otežilo odstop od pogodbe. V primeru, da podjetje naleti na težave pri pridobivanju v pogodbi določenih delnic, dobrin ali drugih v pogodbi določenih zadev, to poveča likvidnostno tveganje, če se zahteva fizična dostava. Tretjič, ekonomske izgube se prav tako lahko pojavijo, če podjetje trguje na podlagi informacij, pridobljenih z neustreznimi metodami vrednotenja. Zadnjič, izvedeni finančni instrumenti, uporabljeni z namenom varovanja, nosijo dodatno tveganje, imenovano bazično tveganje. Baza je razlika med ceno varovanega sredstva in ceno izvedenega finančnega instrumenta, ki varuje to sredstvo. Bazično tveganje je tveganje, da se bo baza v času veljavnosti varovalne pogodbe spremenila in posledično cenovna korelacija med varovanim sredstvom in varovalnim instrumentom ne bo popolna. Na bazično tveganje na primer vpliva pomanjkanje likvidnosti bodisi varovanega sredstva bodisi varovalnega instrumenta.

Naslednje finančno tveganje je **kreditno tveganje**, ki je povezano s tveganjem, da nasprotna stranka v pogodbi ne bo poravnala obveznosti na dan zapadlosti ali kateri koli kasnejši dan. Slaba finančna disciplina lahko privede do nelikvidnosti ali celo nesolventnosti in stečaja podjetja (Pike in Neale, 1996, str. 369). Tržne vrednosti nekaterih izvedenih finančnih instrumentov so zelo spremenljive, zato je tudi kreditna izpostavljenost zelo spremenljiva. Na splošno je izvedeni finančni instrument kreditno izpostavljen samo takrat, ko ima pozitivno tržno vrednost. Ta vrednost predstavlja obveznost nasprotne strani in ekonomsko korist, ki se lahko izgubi, če nasprotna stranka noče poravnati svoje obveznosti. Nadaljnja nevarnost so visoke in hitre spremembe v ceni, ki so navzoče med izvedenimi finančnimi instrumenti, kar lahko pomeni, da tržna vrednost izvedenih finančnih instrumentov niha med pozitivno in negativno vrednostjo. Z veliko izvedenimi finančnimi instrumenti se trguje na organiziranih trgih, kjer neposredne naloge nasprotne strani prevzema klirinška hiša, kar zmanjšuje kreditno tveganje. Nadalje

tveganje zmanjšuje dnevno poravnavanje odprtih postavk med nasprotnima stranema, ki ga zahteva večina klirinških hiš, ki skrbijo za dogajanje na trgu izvedenih finančnih inštrumentov.

Tveganje poravnave (ang., *settlement risk*) predstavlja nevarnost, da nasprotna stran v pogodbi ne bi poravnala svojih obveznosti, potem ko druga stran izpolni svoj del pogodbe.

Tveganje solventnosti je povezano s tveganjem, da podjetje ne bi imelo zadostnih sredstev, da bi poravnalo zapadle obveznosti v denarju. Velike spremembe v ceni terminskih pogodb lahko na primer povzročijo, da ena stran ne bi mogla zapreti odprte pozicije (ang., *margin call*).

Pravno tveganje je povezano z izgubami zaradi pravnih ali regulativnih ukrepov, ki razveljavijo ali kako drugače onemogočijo izpolnitev obveznosti iz naslova pogodbe ali poravnalnega sporazuma. Takšna tveganja se pojavijo, kadar ne obstaja zadostna dokumentacija za pogodbo, kadar ni mogoče izsiliti poravnalnega sporazuma ob bankrotu, ob neugodnih spremembah davčne zakonodaje ali kadar statut prepoveduje podjetjem investirati v določene vrste izvedenih finančnih inštrumentov.

V fazi načrtovanja je zelo pomembna ocena tveganja pri delovanju. Tveganje pri delovanju je dovzetnost konta ali vrste transakcije za napake, ki bi lahko bila pomembno napačna bodisi individualno bodisi skupaj z drugimi napačnimi navedbami na računih ali transakcijah, ob domnevi, da notranje kontrole ne obstajajo (ACCA Paper F8 Audit and Assurance Study TExt, 2007, str. 143).

Mednarodni standardi revidiranja zahtevajo, da revizor, ko pripravlja plan revidiranja, oceni tveganje delovanja na ravni finančnih izkazov. Oceno mora revizor povezati s pomembnimi računi in vrstami transakcij ali pa predvideva, da je tveganje pri delovanju visoko. Standardi opredeljujejo veliko napotkov, kako oceniti tveganje pri delovanju. Primere dejavnikov, ki vplivajo na oceno tveganja pri delovanju za uradne trditve o izvedenih finančnih inštrumentih prikazuje International Auditing Practice Statement 1021, ki je del Handbook of International Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements, ki ga letno izdaja za revizijske standarde pristojna organizacija International Audit Standards Board.

Revizor mora razumeti naravo posla podjetja ter ekonomske in poslovne cilje uporabe izvedenih finančnih inštrumentov, ki skupaj vplivajo na odločitve podjetja o aktivnostih, povezanih z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Izvedeni finančni inštrumenti se razlikujejo po tem, ali je prvotni cilj zmanjšanje oziroma odprava tveganj (varovanje pred tveganji) in ali je prvotni cilj doseganje dobičkov (špekulacije), saj je tveganje pri delovanju, kadar je prvotni cilj maksimiranje dobičkov, mnogo večje kot takrat, ko je cilj varovanje pred tveganjem.

Bolj kot je posamezni inštrument kompleksen, težje je oceniti njegovo pošteno vrednost. Z nekaterimi inštrumenti se trguje na organiziranih trgih in lahko pridobimo pošteno vrednost inštrumenta iz neodvisnih virov, kot so finančne publikacije ali posredniki, ki so neodvisni od podjetja. Težava nastane, kadar so inštrumenti posebej prilagojeni podjetju. Kadar se z inštrumenti ne trguje organizirano ali se trguje na trgih, kjer cene niso objavljene, ravnateljstvo uporablja različne modele vrednotenja. V tem primeru obstaja tveganje vrednotenja, torej tveganje, da je vrednost izvedenih finančnih inštrumentov določena napačno. Kadar se za določanje vrednosti inštrumenta uporabljajo modeli vrednotenja, je tveganje pri delovanju visoko (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 805-806).

Pri veliko izvedenih finančnih inštrumentih ob sklenitvi pogodbe ne pride do izmenjave denarnih sredstev ali pa imajo neredne oziroma denarne tokove ob koncu obdobja. Pri tovrstnih pogodbah obstaja višje tveganje, da transakcija sploh ni pripoznana ali je pripoznana samo delno, kar ogrozi uradno trditev o popolnosti izvedenih finančnih inštrumentov (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 805-806).

Pogosta uporaba kompleksnih izvedenih finančnih inštrumentov brez ustreznega znanja v podjetju povečuje tveganje pri delovanju. Znanje mora obstajati na vseh nivojih, ki imajo opraviti z izvedenimi finančnimi inštrumenti. To vključuje tiste, ki vladajo, ravnateljstvo, neposredno odgovorne in osebe, poklicane za trgovanje z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Nekateri pogodbe imajo vgrajene tudi klavzule, ki imajo značilnosti izvedenih finančnih inštrumentov. To so t. i. vraščeni izvedeni finančni inštrumenti, ki jih je odgovornim osebam težje odkriti in pripoznati kot izvedene finančne inštrumente, kar povečuje tveganje, da uradna trditev popolnosti izvedenih finančnih inštrumentov v bilanci stanja ne drži (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 805-806).

Povečanje kreditnega tveganja, povezanega s podjetji, ki delujejo v usihajočih industrijah, povečuje tveganje pri delovanju, saj ogroža uradno trditev vrednotenja (podjetje odpisuje premalo vrednosti). Prav tako lahko znatne spremembe v obrestnih merah povečajo tveganje pri delovanju, saj lahko vplivajo na vrednotenje izvedenih finančnih inštrumentov in ogrožajo uradno trditev vrednotenja (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 805-806).

Če se z izvedenimi finančnimi inštrumenti trguje tudi prek nacionalnih meja, se tveganje pri delovanju povečuje, saj različni zakoni in predpisi, tveganje spremembe deviznih tečajev in sprememb splošnih gospodarskih razmer lahko ogrozijo uradno trditev pravic in obveznosti ali trditev vrednotenja (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 805-806).

Veliko izvedenih finančnih inštrumentov ima vključeno tveganje, da lahko izgube povečajo vrednost izvedenih finančnih inštrumentov prek vrednosti, pripoznane v bilanci stanja, če ta sploh obstaja. V nekaterih primerih so lahko te izgube celo tako visoke, da ogrozijo delovanje podjetja v prihodnosti (ang., *going concern*). Revizor lahko preveri občutljivostno analizo, da oceni potencialne učinke izvedenih finančnih inštrumentov na prihodnje delovanje podjetja.

Izvedeni finančni inštrumenti so deležni posebne računovodske obravnave. Loči se njihova obravnava, če gre za inštrument varovanja ali če gre za izvedene finančne inštrumente z namenom poznejše prodaje za dobiček. Ker MRS 39 predpisuje določila za obravnavo izvedenih finančnih inštrumentov kot varovalnega inštrumenta, obstaja tveganje, da se mora za posamezni izvedeni finančni inštrumenti odpraviti pripoznanje, ko ta ne izpolnjuje več pogojev za obravnavo kot izvedeni finančni inštrument.

Revizor mora prav tako dobro oceniti delovanje računovodskega sistema, saj z naraščajočo kompleksnostjo izvedenih finančnih inštrumentov naraščajo tudi potrebe po dobro razvitem informacijskem sistemu, katerega del je tudi računovodski sistem, in dobro razvitih kontrolah. Idealno je, da računovodski sistem pripoznava dogodke s čim manj ročnega posredovanja, kar v večini primerov ne drži za izvedene finančne inštrumente, zato so potrebne prilagoditve revizijskega pristopa.

Vsa naštetá in opisna tveganja mora revizor v fazi načrtovanja revizije upoštevati, jih pretehtati in na koncu oceniti tveganje pri delovanju. Gre za zelo pomemben postopek, ki močno vpliva na poznejše postopke v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti.

V fazi načrtovanja je treba oceniti tudi pomembnost. S pomembnostjo revizor ugotovi, kakšna je stopnja napake ali pa kar kolikšna napaka lahko pomembno vpliva na odločitve uporabnikov računovodskih izkazov. Tako na primer v podjetju z bilančno vsoto 10 milijonov evrov napaka v višini 100.000 evrov najbrž ne bo pomembno vplivala na odločitve, v podjetju z bilančno vsoto 1 milijon evrov pa bi takšna napaka definitivno pomembno vplivala na odločitve uporabnikov računovodskih izkazov. Mednarodni standardi revidiranja od revizorja zahtevajo, da oceni pomembnost tako na ravni finančnih izkazov kot na ravni posameznih postavk bilance stanja ali razredov transakcij. Pomembnost izvedenih finančnih inštrumentov je težko oceniti, saj gre velikokrat za v bilanci nepomembne zneske, vendar lahko iz njih izhajajo velika tveganja (Taylor & Glezen, 1996, str. 226).

3.2 Preverjanje delovanja notranjih kontrol

Da bi revizor lahko določil pristop k reviziji, mora razumeti delovanje računovodskega sistema in kontrolno okolje. Notranja kontrola je postopek, ki ga vzpostavi in nanj vpliva

poslovodstvo podjetja, da bi doseglo primerno zagotovilo doseganja ciljev podjetja z ozirom na finančno poročanje, učinkovitost in uspešnost operacij in ujemanje z zakoni in predpisi. (ACCA Paper F8 Audit and Assurance Study Text, 2007, str. 189-190). Revizor se mora prepričati, da so notranje kontrole v podjetju ustrezne, zato se mora seznaniti z računovodskim sistemom podjetja in oceniti delovanje kontrol, ki bodo vplivale na določitev nadaljnjih postopkov revidiranja (Hayes, Dassen, Schilder & Wallage., 2005, str. 232).

Z delovanjem notranjih kontrol razumemo s strani vodstva podjetja načrtno vzpostavljene metode in postopke, ki imajo namen zagotoviti natančnost, popolnost in zanesljivost evidenc, ki zagotavljajo pravilno, pošteno in stvarno izdelavo računovodskih izkazov (Glaser, 1993, str. 82-83).

Kontrolno okolje odseva obnašanje in dejanja lastnikov in ravnateljev v zvezi s pomembnostjo kontrol. Pri tem mora biti revizor pozoren na način razmišljanja in delovanja ravnateljstva, organizacijski ustroj podjetja, delovanje nadzornega sveta, metode vodenja podjetja in način kadrovanja. Vsi ti dejavniki vplivajo na revizorjevo oceno kontrolnega okolja in končno oceno tveganja pomembno napačne navedbe. Močno kontrolno okolje lahko bistveno zniža tveganje pomembno napačne navedbe, ne more pa ga popolnoma odpraviti (Taylor & Glezen, 1996, str. 260).

V procesu preučevanja kontrolnega okolja mora revizor pridobiti tudi znanje o kontrolnem okolju za izvedene finančne inštrumente. Vloga tistih, ki vladajo, je določitev in vzpostavitev odnosa do tveganj. Naloga ravnateljstva pa je spremljanje in uravnavanje izpostavljenosti tveganju podjetja. Da bi podjetje učinkovito spremljalo in upravljalo tveganja, mora vzpostaviti sistem, ki se ujema z nagnjenjem podjetja k tveganju, kot so ga določili tisti, ki vladajo. Podjetje mora določiti odobritve in avtorizacije za pogodbe, v katere se lahko vstopa, in za kakšne razloge. Zelo pomembno je, da se določi najvišjo dovoljeno izpostavljenost vsakemu tveganju in nasprotni stranki. Najvišja dovoljena izpostavljenost je od tveganja do tveganja različna. Neodvisno in pravočasno spremljanje finančnih tveganj in kontrolnih postopkov je pomemben dejavnik kontrolnega okolja, ki veliko pripomore k nivoju kontrolnega okolja. Kontrolno okolje mora zagotavljati tudi neodvisno in pravočasno poročanje o izpostavljenosti, tveganjih in uspešnosti izvedenih finančnih inštrumentov v obvladovanju tveganja (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 808-809). S tem ko revizor spozna kontrolno okolje, spozna tudi nagnjenost poslovodstva k tveganju. Bolj je podjetje tveganju nenaklonjeno, večja je verjetnost, da bo uporabljalo izvedene finančne inštrumente za varovanje pred tveganjem. Po drugi strani lahko večja nagnjenost k tveganju pomeni uporabo izvedenih finančnih inštrumentov za špekulativne namene. To je znamenje, da mora biti revizor zelo pozoren na kontrolne postopke v podjetju in natančno preveriti dokumentacijo, povezano s posameznimi posli, saj lahko špekulacije ogrozijo glavno dejavnost podjetja.

Notranje kontrole izvedenih finančnih inštrumentov morajo zaznati in preprečevati probleme, ki podjetju preprečujejo doseganje ciljev, bodisi finančnih bodisi operativnih. Razumevanje kontrolnih postopkov je ključno za revizorjevo uspešno načrtovanje revizije. Kontrole imajo več ciljev v podjetju. Vsi posli morajo biti ustrezno odobreni, saj lahko prosto trgovanje v končni fazi ogrozi poslovanje podjetja. Kontrole morajo zagotavljati popolne in pravilne informacije, napake pa morajo biti pravočasno odkrite in ustrezno obravnavane. Nad aktivnostmi je potreben stalni nadzor, da se pripoznajo in merijo vsi vplivi na uradne trditve. Učinki trgovanja z izvedenimi finančnimi inštrumenti morajo biti stalno ovrednoteni in, kar je izjemno pomembno, predstavljeni odgovornim osebam. Pri izvedenih finančnih inštrumentih, uporabljenih za varovanje, morajo biti stalno navzoče kontrole, ki zagotavljajo, da se sproti ugotavlja, ali so izvedeni finančni inštrumenti vodeni v skladu z določbami v standardih.

V velikih organizacijah za vodenje aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti skrbijo visoko razviti avtomatizirani informacijski sistemi. Ti sistemi običajno zagotavljajo avtomatske vknjižbe na prehodne konte z namenom spremljanja denarnih gibanj, poročila o izjemah in opozorila ravnateljstvu ter druge rešitve, ki pomagajo, vendar še vedno ne zagotavljajo v celoti popolnosti vseh transakcij v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Naslednja komponenta računalniškega poslovanja so elektronski transferji denarja. Revizor mora pridobiti zadostno vedenje o računalniških informacijskih sistemih, uporabljenih v podjetju, saj lahko njihove pomanjkljivosti precej povečajo poslovno tveganje.

Ena najpomembnejših kontrol nad aktivnostmi v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti in tudi pomemben revizijski postopek so potrditve oziroma uskladitve stanj. Glede na dejstvo, da obstaja več različnih evidenc, ki beležijo aktivnosti z izvedenimi finančnimi inštrumenti, morajo biti usklajene različne evidence (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 813):

- evidenca trgovalca z izvedenimi finančnimi inštrumenti pri podjetju z evidenco izvedenih finančnih inštrumentov v glavni knjigi;
- analitične evidence z glavno knjigo;
- stanja vseh klirinških računov, bančnih izpiskov in izpiskov odprtih postavk pri brokerjih;
- najpomembnejša kontrola je usklajevanje evidenc podjetja s konfirmacijami tretje osebe, ki daje največje zagotovilo o resničnosti uradne trditve popolnosti vseh poslov.

V procesu ocenjevanja notranjih kontrol je pomembno oceniti tudi morebitno vlogo notranje revizije. Ker se naloge revidiranja in razumevanje izvedenih finančnih inštrumentov ponavadi razlikuje od revidiranja in razumevanja drugih poslov podjetja, je v tem primeru treba še posebno pozorno oceniti znanje zaposlenih v notranji reviziji. V

mnogih primerih lahko zunanji revizor uporabi rezultate dela notranje revizije (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 814).

Podjetje lahko za aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti uporablja tudi storitve zunanje organizacije, bodisi, ker je to ceneje, bodisi, ker podjetje nima zadostnega znanja. V vsakem primeru pa mora revizor oceniti delo zunanje organizacije, da se prepriča o ustreznosti aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, njihovim pravilnim knjiženjem itd. Pri tem igrajo veliko vlogo predpisi, ki se jih mora držati zunanja organizacija, varovanje informacij, programi nadomestil in druga pogodbeno določila, ki urejajo odnose med podjetjem in zunanjo organizacijo (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 815).

3.2.1 Tveganje pri kontroliranju

Tveganje pri kontrolah ali kontrolno tveganje je tveganje, da računovodski sistemi in sistemi notranjih kontrol v podjetju ne bodo pravočasno zaznali ali preprečili napačnih navedb v stanjih ali vrstah transakcije, ki bi lahko bile pomembne individualno ali skupaj z drugimi napačnimi navedbami (ACCA Paper F8 Audit and Assurance Study Text, 2007, str. 144).

Mednarodni standardi revidiranja zahtevajo, da revizor oceni tveganje pri kontrolah. Tveganje pri kontrolah revizor oceni kot visoko, razen če revizor ne identificira kontrol, ki imajo sposobnost zaznavanja in preprečevanja pomembno napačnih navedb pri posameznih uradnih trditvah, in načrtuje testirati kontrole, da bi potrdil uradno trditev. V kombinaciji s tveganjem pri delovanju revizor nato določi potreben obseg testiranja podatkov, da bi potrdil uradne trditve.

Na oceno kontrolnega tveganja pri aktivnostih v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti vpliva več dejavnikov, in sicer: ali politike in postopki, ki urejajo aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, odražajo cilje ravnateljstva, kako ravnateljstvo zaposlene obvešča o kontrolah, kako ravnateljstvo pridobiva podatke o izvedenih finančnih inštrumentih in kako ravnateljstvo zagotovi, da kontrole izvedenih finančnih inštrumentov delujejo, kot so bile zasnovane.

Drugi dejavniki, ki vplivajo na naravo, obseg in čas testiranja notranjih kontrol, so tudi pomembnost izvedenih finančnih inštrumentov v podjetju, obseg trgovanja z izvedenimi finančnimi inštrumenti, potencialni učinki znanih slabosti izvedenih finančnih inštrumentov, vrste testiranih kontrol, stalnost delovanja teh kontrol in dokazno gradivo.

3.2.2 Testiranje kontrol

Kadar revizor oceni, da je tveganje pri kontrolah nižje kot visoko, mora svojo oceno podpreti s testom kontrol. Za test kontrol se lahko kandidati izberejo tudi iz drugih evidenc, kot so lastne, na primer iz potrdil nasprotne strani ali preglednic iz trgovanja, da se preveri tudi, da noben posel ni spregledan (Taylor & Glezen, 1996, str. 540).

Testiranje kontrol se izvaja z namenom, da se preveri učinkovitost oblikovanja računovodskega sistema in sistema notranjih kontrol, torej da uspešno preprečujejo in odkrivajo napake, in da se preveri delovanje kontrol v določenem obdobju. Pri tem mora revizor opraviti več postopkov. V prvi vrsti je treba preveriti, ali so se izvedeni finančni inštrumenti uporabljali v skladu s politiko podjetja, veljavnimi pravili za trgovanje z njimi in zakonskimi zahtevami. Nato je treba preveriti, ali se posli sklepajo ustrezno, kar pomeni, da ima nasprotna stranka ustrezno boniteto in da je prenos sredstev ustrezno varovan, in ali se osebe, podpisane pod posli, ujemajo s seznamom za posle avtoriziranih ljudi. Poleg tega je treba preveriti ustreznost knjiženja in ujemanje evidenc podjetja z nasprotno stranko v poslu (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 817-818). Odvisno od podjetja lahko revizor izvaja tudi druge postopke, kot so lastni preračuni učinkov izvedenih finančnih inštrumentov ali preverjanje ustreznosti izbranega inštrumenta.

Nekateri primeri testov kontrol so (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 818-819):

- prebiranje zapisnikov uprave in nadzornega sveta ter preveritev, ali v podjetju tisti, ki vladajo, spremljajo dogajanje v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti in ali se spremlja skladnost s politikami podjetja v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti;
- primerjava transakcij izvedenih finančnih inštrumentov – ali so bile opravljene v skladu s politiko podjetja, na primer:
 - preveritev odobritev transakcij, tako kot je določeno v politiki družbe,
 - preveritev pred transakcijo narejenih analiz, ki pokažejo ustreznost posla,
 - preveritev, ali ravnateljstvo spremlja dogajanje v podjetju v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti in ali za to obstaja ustrezna dokumentacija;
- preveritev uporabljenih inštrumentov, njihovih cen in vrednosti, knjiženih v knjigah podjetja;
- preveritev uskladitev, konfirmacij;
- preveritev nezabeleženih transakcij, kar storimo predvsem s konfirmacijami tretjih strank;
- preveritev, ali so podatki o izvedenih finančnih inštrumentih ustrezno varovani pred krajo in izbrisom.

3.3 Testiranje podatkov

Revizor mora na podlagi spoznanj o tveganju pri delovanju in tveganju pri kontrolah načrtovati in izvesti tudi določene teste podatkov. Višje kot je ocenjeno tveganje pri delovanju in višje kot je tveganje pri kontrolah, več testiranja podatkov mora revizor izvesti, da zniža revizijsko tveganje na sprejemljivo nizko raven. V nobenem primeru ne moreta biti tveganji tako nizki, da ne bi bilo treba testirati podatkov (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 820).

Testiranje podatkov se izvaja, da pridobimo revizijske dokaze o morebitnih pomembno napačnih navedbah. Deli se na dve skupini: podroben pregled poslovnih dogodkov in stanj ter analitične postopke.

Analitični postopki pomenijo ocenjevanje verjetnih razmerij finančnih podatkov z uporabo finančnih in nefinančnih informacij. Z analitičnim pregledom računovodskih izkazov pridobimo dokaze o popolnosti, točnosti in veljavnosti revidiranja računovodskih izkazov (Glaser, 1993, str. 98). To vključuje tudi vsa velika odstopanja od primerjalnih podatkov ali pričakovanih odnosov. Pri tem moramo določiti cilje teh postopkov, ugotoviti, ali nam pričakovani rezultati dajejo dovolj dobre revizijske dokaze, določiti dejavnike, ki vplivajo na transakcijo ali stanje, določiti sprejemljivo razliko, primerjati rezultate s pričakovanimi rezultati in raziskati morebitna nedopustna odstopanja.

Samo z analitičnimi postopki najverjetneje ne bi bilo mogoče pridobiti dovolj dobrih dokazov v zvezi z uradnimi trditvami o izvedenih finančnih inštrumentih, saj so razmerja pri določanju vrednosti izvedenih finančnih inštrumentov zelo kompleksna, vendar pa dajejo nekatere informacije v zvezi s poslovanjem podjetja. Nekatera podjetja na specializiranih oddelkih pripravljajo detajlne analize o aktivnostih v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, ki revizorju lahko pomagajo pri razumevanju aktivnosti v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti v podjetju. V vsakem primeru mora revizor preveriti, ali so informacije dovolj kakovostne, da jih lahko uporabi. Analitične postopke lahko uporabimo za ocenjevanje učinkovitosti varovanja. Če na primer podjetje uporablja izvedene finančne inštrumente za varovanje pred tveganji, pomenijo velike izgube ali dobički iz naslova izvedenih finančnih inštrumentov, da podjetje ne more voditi izvedenih finančnih inštrumentov po načelih obračunavanja varovanja pred tveganjem (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 822).

Revizor lahko s testiranjem podatkov potrjuje posamezne uradne trditve. Točnost kot eno od uradnih trditev lahko revizor na primer potrdi s pridobivanjem potrditev od nasprotnih strank v poslih z izvedenimi finančnimi inštrumenti¹⁸. V vseh fazah so pomembne

¹⁸ Stalno preverjanje usklajenosti različnih evidenc podjetja z evidencami nasprotnih strank v poslu je kontrolni postopek, saj ga vzpostavi poslovodstvo in je namenjen odkrivanju in preprečevanju napak, čeprav je usklajevanje podatkov v evidencah podjetja z zunanjimi evidencami opredeljeno kot test podatkov.

uskladitve analitičnih evidenc z glavno knjigo, pogosto pa revizorji uporabljajo tudi pregledovanje izpiskov nasprotne stranke.

Za uradno trditev obstoja revizorji prav tako uporabljajo pridobivanje potrditev nasprotne stranke, ki jim sledi pregledovanje dogovorov in drugih oblik podporne dokumentacije, ki med drugim služi tudi za potrjevanje pravic in obveznosti, ter poizvedovanje in opazovanje.

Za uradno trditev popolnosti pošilja revizor potrditve vsega poslovanja z določeno stranko, pregledovanje različnih izpiskov, pregledovanje dokumentacije, zapisnikov uprave in sestankov odborov, ki se ukvarjajo s poslovanjem z izvedenimi finančnimi inštrumenti, zelo pomembno pa je tudi pošiljanje konfirmacij potencialnim partnerjem pri poslovanju z izvedenimi finančnimi inštrumenti, da pridobi podatke o morebitnih neevidentiranih transakcijah (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 823).

Testiranje uradne trditve vrednotenja mora temeljiti na uporabljeni metodi vrednotenja. Pravila finančnega poročanja lahko zahtevajo vrednotenja na podlagi stroškov, odplačne vrednosti ali poštene vrednosti, zato lahko testiranje podatkov v pomoč potrjevanju uradne trditve vrednotenja vključuje pregledovanje dokumentacije, ki podpira nabavno vrednost, pridobivanje potrditev od nasprotne stranke v poslu, pregled kreditne bonitete nasprotne stranke v poslu in potrjevanje poštene vrednosti izvedenih finančnih inštrumentov (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 824).

Metoda določanja poštene vrednosti je zelo pomemben dejavnik, ki ga mora preveriti revizor. Metode, ki temeljijo na veliko podmenah, ki jih postavlja stranka, so pogosto preveč subjektivne. Najboljša metoda določanje poštene vrednosti je razbiranje poštene vrednosti iz cen, objavljenih na organiziranih trgih, kot so trgi vrednostih papirjev. Če je metoda določanja poštene vrednosti neki cenovni model, ni revizorjeva naloga biti cenilec oziroma da bi revizorjeva ocena zamenjala oceno, narejeno v podjetju. Revizor mora predvsem preveriti podmene, na katerih temelji model vrednotenja, in se prepričati, da so dovolj trdne, da je izračunana vrednost ustrezna. Če revizor ne more ali ne razpolaga z zadostnim znanjem, da bi potrdil modele vrednotenja, lahko najame zunanega strokovnjaka. Če poštena vrednost ne more biti izmerjena, mora revizor izdati mnenje s pridržkom ali negativno mnenje (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 824-825).

Ravnateljstvo je odgovorno za pripravo in predstavitev finančnih izkazov v skladu z veljavnim okvirom finančnega poročanja, kar vključuje tudi pošteno in popolno razkritje rezultatov trgovanja z izvedenimi finančnimi inštrumenti. Revizorjeva naloga je, da oceni, ali so finančni izkazi pripravljeni v skladu z zahtevami poročevalskega okvira. Presoditi mora, ali so uporabljeni računovodski principi v skladu z veljavnim poročevalskim

okvirom, ali finančni izkazi vključno s pojasnili zagotavljajo informacije o stvareh, ki bi lahko vplivale na uporabo, razumevanje in interpretacijo, ali razkritja ustrezajo standardom in ali finančni izkazi izražajo osnovne transakcije in dogodke v tej meri, da pošteno predstavljajo finančno stanje in rezultate podjetja (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 826-827).

3.4 Komuniciranje z ravnateljstvom

Kadar ne obstajajo zadostni revizijski dokazi, mednarodni računovodski standardi zahtevajo, da revizor pridobi potrditev posloводства v obliki predstavitvenega pisma. Predstavitveno pismo je s strani v revidiranem podjetju odgovornih ljudi podpisan dokument, ki se smatra kot revizijski dokaz. Predstavitveno pismo je dokument, ki so ga podpisali v revidiranem podjetju odgovorni ljudje in ki šteje kot revizijski dokaz. Kar zadeva izvedene finančne inštrumente, lahko predstavitveno pismo vsebuje (2008 Handbook of International Audit Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008, str. 829-830):

- cilje ravnateljstva v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, predvsem za kakšne namene trgujejo z izvedenimi finančnimi inštrumenti;
- potrditev uradnih trditev posloводства, kot so na primer, da evidence vsebujejo vse izvedene finančne inštrumente, da so bili identificirani vsi vraščeni izvedeni finančni inštrumenti in da so podmene v cenovnih modelih razumne;
- pogoje pogodb o izvedenih finančnih inštrumentih;
- potrditev, da ne obstajajo nikakršni stranski dogovori v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti;
- potrditev, ali je podjetje izdalo kakšne opcije;
- potrditev, da podjetje poroča v skladu s sprejetimi standardi in zakonodajo.

Če pride revizor do pomembnih odkritij v zvezi z izvedenimi finančnimi inštrumenti, je dolžan obvestiti ravnateljstvo in tiste, ki vladajo. Pomembna odkritja so predvsem večje pomanjkljivosti v zvezi z obliko ali delovanjem računovodskega sistema ali sistema notranjih kontrol, pomanjkanje razumevanja ravnateljstva narave izvedenih finančnih inštrumentov ali z njimi povezanih tveganj, pomanjkljive strategije trgovanja z izvedenimi finančnimi inštrumenti in pomanjkljivosti v ločevanju dolžnosti.

4 PRIMER REVIDIRANJA IZVEDENIH FINANČNIH INŠTRUMENTOV V SLOVENSKEM PODJETJU

V nadaljevanju podajam primer revidiranja izvedenih finančnih inštrumentov v večjem slovenskem nefinančnem podjetju. Podjetje uporablja izvedene finančne inštrumente kot inštrument varovanja denarnih tokov, in sicer z njimi varuje del celotnega kreditnega portfelja, kar prikazuje tudi zunaj bilance.

Zunajbilančno prikazovanje varovanja denarnih tokov z izvedenimi finančnimi inštrumenti:

<i>Stanje 1.1.2007 varovana posojila</i>	2.500.000 €
Sklenitev novih zavarovanj v letu 2007	7.005.424 €
Odprava/potek varovanja v letu 2007	2.500.000 €
<i>Stanje 31.12.2007 varovana posojila</i>	7.005.424 €

Varovanje sestavljajo:

Pogodba o varovanju posojila v višini 5.000.000 € (sklenjena 24. 4. 2007).

Pogodba o varovanju posojila v višini 1.250.000 € (sklenjena 7. 12. 2007).

Pogodba o varovanju posojila v višini 1.250.000 CHF (sklenjena 7. 12. 2007); ob tečaju 1,6547 na dan 31. 12. 2007 znaša varovanje 755.424 €.

Podjetje posamezne obrestne zamenjave knjiži tudi kot sredstva, saj imajo zamenjave na trgu določeno vrednost, na katero vplivajo tržne obrestne mere, terminske obrestne mere, čas do dospetja in različna pogodbeno določila.

Podjetje je na dan 31. 12. 2007 na kratkoročnih finančnih naložbah vrednotilo sredstvo obrestne zamenjave v višini 154.450,25 €.

Pridobili smo potrditve nasprotnih strank o vrednosti zamenjav, ki jih podjetje knjiži med kratkoročnimi finančnimi naložbami. S prejetimi potrditvami smo uskladili stanje, ki ga stranka knjiži v glavni knjigi. Potrditve so nam dale naslednja stanja:

Obrestna zamenjava (posojilo 5.000.000 €)	116.206,75 €
Obrestna zamenjava (posojilo 1.250.000 €)	1.962,75 €
<u>Obrestna zamenjava (posojilo 1.250.000 CHF)</u>	<u>799,5 €</u>
SKUPAJ POTRJENO VRED. INŠTR.	118.969 €

Pozornemu bralcu bi se lahko zdelo sumljivo, zakaj je vrednost dveh nižjih pogodb v primerjavi z vrednostjo višje pogodbe tako drugačna. Razlog je v pogodbenih določilih. Pri nižjih pogodbah je določeno, da lahko posel brez privolitve druge stranke prekineta tako banka kot podjetje, zato se upošteva samo diskontirana vrednost naslednje zamenjave obresti. Pri višji pogodbi pa pogodbeno določila dopuščajo možnost prekinitve pogodbe brez privolitve nasprotne stranke samo podjetju, zato se upoštevajo diskontirani tokovi v celotnem obdobju.

Banke so nam potrdile stanje, nižje od stanja, ki ga podjetje izkazuje med kratkoročnimi finančnimi naložbami. Razlog za to so obresti, ki so se že fiksirale za naslednje obdobje, zato smo pridobili še potrditev za zapadle obresti iz naslova obrestnih zamenjav. Banke so nam poslale naslednje potrditve:

Obrestna zamenjava – zapadle obresti (posojilo 5.000.000 €)	28.984 €
Obrestna zamenjava – zapadle obresti (posojilo 1.250.000 €)	5.209,5 €
<u>Obrestna zamenjava – zapadle obresti (posojilo 1.250.000 CHF)</u>	<u>1.287,5 €</u>
SKUPAJ POTRJENO – OBRESTI	35.481 €

Skupaj potrditve banke: 154.450 € (razlika 0,25 € izhaja iz zaokroževanja)

Potrditve se ujemajo z vrednostmi, prikazanimi v bilanci stanja, zato lahko potrdimo stanje, ki ga podjetje izkazuje med kratkoročnimi finančnimi naložbami iz naslova obrestnih zamenjav. Nasprotna postavka terjatvam je glede na dejstvo, da gre za varovanje denarnih tokov, prevrednotovalni popravek kapitala.

Podjetje v finančnih izkazih izkazuje tudi prihodke iz naslova obrestnih zamenjav, zato smo naredili test podatkov, da bi se prepričali o obstoju, vrednotenju, popolnosti in točnosti izkazanih prihodkov. Preverili smo pogodbe in zaključnice posameznih poslov, na internetu pridobili variabilne obrestne mere in naredili preračune. Pri tem smo morali upoštevati tudi posle iz naslova varovanja, ki je bilo med letom prekinjeno.

Banka XXX (ukinjen aprila 07)

1.250.000 vrednost varovanega posojila

3,130% fiksna obrestna mera, ki jo plača podjetje

3,435% variabilna obrestna mera, ki jo prejme podjetje (3-mesečni EURIBOR določen 3.10.2006, realiziran 5.1.2007)

92 dni

izračun efekta = (razlika v obrestni meri)(vrednost varovanega posojila)*št.dni/360*

efekt pri obrestni zamenjavi banke XXX = 974 € (*prihodek 5.1.2007*)

3,73% variabilna obrestna mera, ki jo prejme podjetje (3-mesečni EURIBOR določen 3.1.2007, realiziran 5.4.2007)

90 dni

efekt pri obrestni zamenjavi = 1.863 € (*prihodek 5.4.2007*)

Banka XXY

1.250.000 vrednost varovanega posojila

3,270% fiksna obrestna mera, ki jo plača podjetje

3,435% variabilna obrestna mera, ki jo prejme podjetje (3-mesečni EURIBOR določen 3.10.2006, realiziran 5.1.2007)

92 dni

efekt pri obrestni zamenjavi = 527 € (*prihodek 5.1.2007*)

3,73% variabilna obrestna mera, ki jo prejme podjetje (3-mesečni EURIBOR določen 3.1.2007, realiziran 5.4.2007)

90 dni

efekt pri obrestni zamenjavi = 1.425 € (*prihodek 5.4.2007*)

Banka XXY (sklenjen 24.4.2007)

5.000.000 vrednost varovanega posojila

3,470% fiksna obrestna mera, ki jo plača podjetje

4,112% variabilna obrestna mera, ki jo prejme podjetje (6-mesečni EURIBOR določen 24.4.2007, realiziran v 2008, vendar pripoznan v 2007)

efekt pri obrestni zamenjavi = 16.318 € (*prihodek 26.4.2007*)

Skupaj **prihodki iz naslova obrestne zamenjave (lastni izračun):** 21.106

Finančni prihodki pripoznani na kontu 773 Prihodki iz naslova IRS: 21.106

Brez razlik (100% pregledano)

S potrditvami in lastnimi izračuni smo v glavni knjigi preverili postavke podjetja, ki se nanašajo na obrestne zamenjave. Ker gre za varovanje denarnih tokov, ki jih mednarodni standardi obravnavajo posebej, smo morali preveriti še usklajenost z mednarodnimi računovodskimi standardi.

Preverili smo, ali imajo v podjetju strategije za varovanje pred tveganji in ali te strategije določajo tudi aktivnosti v zvezi z obrestnimi zamenjavami. V ta namen so nam v podjetju zagotovili poslovnik oddelka za tveganja, kjer so natančno določeni postopki pri aktivnosti z izvedenimi finančnimi inštrumenti, med drugim tudi z obrestnimi zamenjavami. Jasno so določeni cilji in strategije za doseganje teh ciljev. Prav tako smo se lahko prepričali, da je vodstvo podjetja seznanjeno s poslovanjem na tem področju, saj lahko izvedeni finančni inštrumenti povzročijo podjetju tako velike dobičke kot velike izgube. Uslužbenci na oddelku, ki skrbi za poslovanje z izvedenimi finančnimi inštrumenti, morajo na tedenski ravni pripravljati poročila svojim nadrejenim, vsako četrletje pa se mora pripraviti še detajlno poročilo o poslovanju v tem obdobju, ki ga mora potrditi uprava družbe. Za vsak posel so pripravljene izračuni in druge podrobnosti, da se preprečijo napačne odločitve in da se izbere najboljšo rešitev za določen tip varovanja. Med pogovorom z odgovornimi za trgovanje smo se prepričali tudi o ustrezni strokovni podkovanosti osebja.

Da bi se izvedeni finančni inštrument kvalificiral kot inštrument za varovanje, se mora na stalni osnovi pripravljati tudi preveritev učinkovitosti varovanja. Varovanje je učinkovito takrat, ko se razmerje med denarnimi tokovi oziroma vrednostmi varovanega sredstva in varovalnega inštrumenta gibljejo med 80 in 125 odstotki. V našem primeru je bilo razmerje izračunano med 101 in 102 odstotkoma, zato je varovanje učinkovito.

Preveritev izračuna učinkovitosti poslov:

Obrestna zamenjava 1 (Banka XXY 5.000.000 € varovane vsote)

Sedanja vrednost prejetega posojila: 4.866.959 €

Sedanja vrednost plačil z zavarovanjem: 4.774.930 €

Razmerje med sedanjima vrednostma: $4.866.959 \text{ €} / 4.774.930 \text{ €} = 1,019$ ali 101,9 %

Obrestna zamenjava 2 (Banka XXY 1.250.000 € varovane vsote)

Sedanja vrednost prejetega posojila: 1.291.767 €

Sedanja vrednost plačil z zavarovanjem: 1.283.263 €

Razmerje med sedanjima vrednostma: 100,7 %

Obrestna zamenjava 3 (Banka XXX 1.250.000 € varovane vsote)

Sedanja vrednost prejetega posojila: 1.262.717 €

Sedanja vrednost plačil z zavarovanjem: 1.247.814 €

Razmerje med sedanjima vrednostma: 101,2 %

SKLEP

Izvedeni finančni inštrumenti so izjemno kompleksni in tvegani za uporabo, zato je potrebnega veliko znanja, da se dober namen ne sprevrže v poslovno katastrofo. Potrebni so natančno branje in preučitev pogodb, ki urejajo posamezni posel z izvedenimi finančnimi inštrumenti, preučitev standardov, ki urejajo njihovo računovodenje, za revizorje pa je pomembno, da se spoznajo na standarde revidiranja, saj lahko le tako premostijo razliko med znanjem, ki ga imajo sami, in znanjem aktivnih udeležencev na trgu izvedenih finančnih inštrumentov.

Med pisanjem naloge je bilo mogoče ugotoviti, da Slovenija res zaostaja za razvojem izvedenih finančnih inštrumentov in da bo na tem področju treba storiti še marsikaj. Predvsem bo treba dvigniti zavedanje, da se mora podjetje varovati pred tveganji in da jim pri tem lahko pomagajo izvedeni finančni inštrumenti. Poleg tega se bodo morale razjasniti tudi aktivnosti ob knjiženju inštrumentov, saj izkušnje s terena kažejo, da podjetja pogosto nimajo znanja, kako to knjižiti. Na revizorjih je odgovornost, da dosežejo zadovoljivo raven poznavanja izvedenih finančnih inštrumentov, da bodo lahko uspešno revidirali te postavke v bilanci podjetja.

Vsekakor so izvedeni finančni inštrumenti odličen način za varovanje pred tveganjem, za bolj k tveganju nagnjene vlagatelje pa tudi odličen način za zaslužek, tako pri nas kot po svetu. Svetovna ekonomija se globalizira in slovensko gospodarstvo zaradi svoje majhnosti ne bo moglo biti vedno izoliran otok sredi glavnih tokov ekonomije. Že tako je slovensko gospodarstvo mnogo bolj odprto kot na primer nemško ali ameriško, zato je pričakovati, da se bo razvoj izvedenih finančnih inštrumentov prej ali slej začel, in vsi poslovni subjekti ga morajo pričakati pripravljeni.

LITERATURA IN VIRI

1. *2008 Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements. (Handbook)*. Najdeno 15. marca 2008 na spletnem naslovu <http://www.ifac.org/Store/Category.tmp?Category=Auditing%2C%20Assurance%20%26%20Related%20Services>.
2. *ACCA Paper F8 Audit and assurance study text*. (2007). London: BPP Learning Media.
3. Berk, A. (2005). Mednarodna primerjava uporabe izvedenih finančnih inštrumentov v nefinančnih podjetjih. *Revizor*, XVI (11-12), 67-93.
4. Berk, A. (2006) Uporaba izvedenih finančnih inštrumentov v slovenskih, ameriških in nemških nefinančnih podjetjih po vrstah finančnega tveganja. *Revizor*, XVII (1), 111-131.
5. Bodnar, G.M., Gebhardt, G. (1998) Derivatives Usage in Risk Management by U.S. and German Non-financial Firms: A Comparative Survey. *NBER Working Paper 6705*. Najdeno 15.marca 2008 na spletnem naslovu <http://www.nber.org/papers/w6705>.
6. Brigham, E. & Houston, J. (2001) *Fundamentals of financial management*. (9th ed.) Fort Worth: Harcourt College Publishers.
7. Glaser, K. (1993). *Auditing*. (2nd ed.) Oxford: Linacre House, Jordan Hill.
8. Greenwald, B.C. & Stiglitz, J.E. (1990). *Assimetric Information and the New Theory of the Firm: Financial Constraints and Risk Behaviour*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
9. Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A. & Wallage, P. (2005). *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*. (2nd ed.) Harlow: Prentice Hall.
10. Hočevar, M., Igličar, S. & Zaman, M. (2000). *Osnove računovodstva*. (2. izdaja.). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
11. Hočevar, M. & Jaklič, M. (1999). *Slovenski managerski izziv*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
12. *Izvedeni finančni inštrumenti*. Najdeno 15. januarja 2008 na spletni strani <http://www.nlb.si/cgi-bin/nlbweb.exe?doc=2021>.
13. *Izvedeni finančni inštrumenti*. Najdeno 15. januarja 2008 na spletni strani <http://www.skb.si/podj/izvedeni-instr.html>.
14. Hull, J. (2002). *Fundamentals of Futures and Options*. (4th ed.) Upper Saddle River: Prentice Hall.

15. *Insights into IFRS*. (2007). (4th ed) London: Thomson.
16. *International Financial Reporting Standards (IFRSs) 2007*. (2007) London: International Accounting Standards Board.
17. Kavčič, S. (2000). Pomen revizije za odličnost delovanja organizacij. *12. forum odličnosti in mojstrstva Otočec*. Otočec: Zveza ekonomistov Slovenije, Ministrstvo za znanost in tehnologijo in Gospodarska zbornica Slovenije.
18. Kolb, R. & Overdahl, J. (2007). *Futures, options and swaps*. (5th ed.) Oxford: Blackwell Publishing.
19. Koletnik, F. (1997). *Raziskovanje in dosežki v reviziji*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
20. *KPMG Audit Manual (KAM)*. (2007). London: KPMG International.
21. Levi, M. (1996). *International Finance*. (3rd ed.) New York: McGraw-Hill.
22. Loderer, C. & Pichler, K: Firms. (2000). Do You Know Your Currency Risk Exposure? Survey Results. *Journal of Empirical Finance*. 7. 317-344
23. Mramor, D. (2000). *Teorija poslovnih financ*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
24. Navin, R. (2007). *The mathematics of derivatives; tools for designing numerical algorithms*. Hoboken: Wiley.
25. Odar, M. (2000). Prevednotevanje gospodarskih kategorij v računovodskih izkazih in računovodskih razvidih. *Zbornik referatov 3. letne konference preizkušenih računovodij*. (str.131-145). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
26. Pike, R. & Neale, B. (1996). *Corporate Finance and Investment*. Hertfordshire: Prentice Hall Europe.
27. Saunders, A. & Millon Cornett M. (2006). *Financial institutions management*. (5th ed.) New York: McGraw-Hill.
28. *Slovenski računovodski standardi 2006*. (2006). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
29. Taylor, D. & Glezen, W. (1996) *Revidiranje zasnove in postopki*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
30. Turk, I. (2000). *Pojmovnik računovodstva, financ in revizije*. Ljubljana: Inštitut za revizijo.
31. White, G.I., Sondhi, A. & Fried, D. (2003). *The Analysis and Use of Financial Statementets*. (3rd ed.) Hoboken: Wiley.

PRILOGE

Priloga 1: Valutni terminski posel

Domnevamo, da podjetje kupuje surovine na dolarskem trgu in pričakuje, da bo tečaj dolarja narasel in s tem povečal stroške materiala za podjetje. Zato se odloči za terminski nakup dolarjev in sklene *forward* pogodbo z banko. Podatki spodaj:

Terminski nakup 1.000.000 \$ po *forward* tečaju 1,30 \$/ 1 €; znesek v € 769.230,70.

Poravnava čez eno leto.

Spot tečaj 1,36 \$ / €; 1.000.000 \$ znaša 735.294,12 €.

Obrestne mere na \$ so višje od obrestnih mer na €.

Knjiženje ob sklenitvi

Zunajbilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Aktivna ZB	<i>Forward</i> – kupljeni \$	1.000.000	
Pasivna ZB	<i>Forward</i> – evidenca \$		1.000.000
Aktivna ZB	<i>Forward</i> – kupljeni €	735.294,12	
Pasivna ZB	<i>Forward</i> – evidenca €		735.294,12
Aktivna ZB	<i>Forward</i> – prodani €	769.230,70	
Pasivna ZB	<i>Forward</i> – evidenca €		769.230,70

Ker je terminski tečaj 1,30 \$/€ ob sklenitvi dejanski tržni terminski tečaj, je tržna oziroma poštena vrednost izvedenega finančnega inštrumenta enaka nič.

Vmesno knjiženje (npr. na četrletje)

Terminski tečaj 3 mesece po sklenitvi znaša 1,28 \$/€; znesek 781.250 €.

Podjetje zdaj zabeleži pošteno vrednost terminske pogodbe v bilanci stanja.

Nominalna razlika 12.019,3 €; razliko je treba še diskontirati (v tem primeru izberemo reprezentativno obrestno mero 6 % *per annum*), ker bi bila ta razlika realizirana šele ob dospelju.

$12.019,3 \text{ €} * (1 / (1 + 6\% * 0,75)) = 11.501,72 \text{ €}$

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Sredstva	Poštena vrednost IFI	11.501,72 €	
Prihodki	Prihodki iz IFI		11.501,72 €

Knjiženje ob dospelju

Ob dospelju je terminski tečaj enak trenutnemu tržnemu (ang., *spot*) tečaju; od dospelju znaša 1,29 \$/€; znesek 775.193,80.

Realiziran dobiček znaša 5.963,1 €

Bilančne knjižbe na dan			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Sredstva	Poštena vrednost IFI	-11.501,72 €	
Prihodki	Prihodki iz IFI		-11.501,72 €
Sredstva	Poštena vrednost IFI	5.963,1 €	
Prihodki	Prihodki iz IFI		5.963,1 €
Sredstva	Denarni račun \$	1.000.000	
Sredstva	Denarni račun \$ v €	775.193,80 €	
Sredstva	Denarni račun v €		769.230,70
Sredstva	Poštena vrednost IFI		5.963,1 €

Priloga 2: Obrestni terminski posel (Forward Rate Agreement)

Predvidevamo podjetje, ki se namerava v prihodnosti dodatno zadolžiti. Iz naslova novega zadolževanja bo podjetje čez eno leto moralo plačati obresti, zato se z banko dogovori o nakupu obrestnega terminskega posla, ki podjetje zavaruje pred nepričakovanim dvigom obrestnih mer.

Knjiženje ob sklenitvi

Namen inštrumenta: zavarovanje plačila obresti čez eno leto pred pričakovanim dvigom obrestnih mer

Glavnica: 10 mio €

Tržna obrestna mera 1.3.2007: 6,25 %

Terminska obrestna mera: 6,5 %

Tržna terminska obrestna mera (12 mesecev) 1.3.2007: 6,5 %

Začetni stroški: 0

Začetek obdobja: 1. 3. 2007

Konec obdobja: 1. 3. 2008

Terminska obrestna mera = tržna terminska obrestna mera → vrednost FRA ob sklenitvi je enaka nič

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Varovana glavnica	10.000.000 €	
Pasivna ZB	Varovana glavnica		10.000.000 €

Knjiženje ob koncu leta na dan 31. 12. 2007

Tržna obrestna mera 31. 12. 2007: 6,45 %

Tržna terminska obrestna mera (3 mesece) 31. 12. 2007: 6,65 %

Izbrana diskontna stopnja¹⁹: 5%

Terminska obrestna mera < tržna terminska obrestna mera → FRA ima vrednost

$$\frac{10.000.000\text{€} * (6,65\% - 6,5\%)}{1 + \frac{0,05}{4}} = 14.814,81\text{€}$$

Zabilančno prikazovanje ostaja enako

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Poštena vred. FRA	14.814,81 €	
Prihodki	Prihodki iz nasl. FRA		14.814,81 €

Knjiženje ob zapadlosti na dan 1. 3. 2008

Tržna obrestna mera 1. 3. 2008: 6,62 %

Terminska obrestna mera: 6,5 %

Tržna obrestna mera > terminsko dogovorjena obrestna mera → podjetje realizira dobiček iz naslova FRA

$$\text{Prihodki iz naslova FRA} = (6,62\% - 6,5\%) * 10.000.000 \text{ €} = 12.000 \text{ €}$$

Bilančne knjižbe na dan 1.3.2008			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Poštena vred. FRA	-2.814,81 €	
Prihodki	Prihodki iz nasl. FRA		-2.814,81 €
Sredstva	Poštena vred. FRA	12.000 €	
Prihodki	Prihodki iz nasl. FRA		12.000 €
Sredstva	Denar	12.000 €	
Sredstva	Poštena vred. FRA		12.000 €

¹⁹ Diskontna stopnja je bila izbrana kot primer; v praksi se diskontna stopnja izračunava ob upoštevanju obrestne mere za netvegano naložbo in tveganje, ki ga naložba predstavlja. Za podrobnejše izračune diskontnih stopenj glej D. Mramor: Teorija poslovnih financ, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 2000.

Priloga 3: Obrestna terminska pogodba (Interest Rate Futures)

Prikazal bom primer varovanja z dolgo pozicijo, ki je hkrati tudi križno varovanje. Varovanje s kratko pozicijo je analogno in ga ne bom posebej razvijal.

Menedžer izve, da bo čez 6 mesecev prejel 950.000 € z namenom investiranja v dolžniške vrednostne papirje brez kupona z dospeljem 6 mesecev. Ker se mu zdi trenutni donos v višini 10 odstotkov, ki ga zagotavljajo ti inštrumenti, privlačen in ker se boji, da bodo zahtevani donosi padli, kar povečuje vrednost inštrumentov v prihodnosti, se odloči, da se bo zavaroval z dolgo pozicijo v obrestni terminski pogodbi.

Imenska vrednost inštrumenta: 1.000.000 €

Tržni donos²⁰: 10 %

Začetek obdobja: 1. 9. 2007

Konec obdobja: 1. 3. 2008

Dospetje: 6 mesecev

Depozit pri klirniški hiši: 20.000 €

$$\text{Tržna vrednost inštrumenta} = 1.000.000 \text{ €} - 1.000.000 \text{ €} * 10\% * \frac{180}{360} = 950.000 \text{ €}$$

Ker gre za trgovanje na organiziranem trgu, je potreben depozit pri klirniški hiši, saj gre za trgovanje z dnevnim zapiranjem odprtih pozicij.

Knjiženje ob sklenitvi

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Nakup IFI	950.000 €	
Pasivna ZB	Nakup IFI		950.000 €

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Denar		20.000 €
Sredstva	Depozit	20.000 €	

Knjiženje na dan 31. 12. 2007

Tržni donos: 8 %

$$\text{Nova tržna vrednost terminske pogodbe: } 1.000.000 \text{ €} - 1.000.000 \text{ €} * 8\% * \frac{180}{360} = 960.000 \text{ €}$$

²⁰ Zaradi enostavnosti primera domnevamo ravno krivuljo donosa (ang., yield curve), kar pomeni, da so terminski donosi enaki tržnim.

Zabilančno knjiženje na dan 31.12.2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Nakup IFI	10.000 €	
Pasivna ZB	Nakup IFI		10.000 €

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Prihodki	Prihodki IFI		10.000 €
Sredstva	Depozit	10.000 €	

Knjiženje ob zapadlosti na dan 1. 3. 2008

Tržni donos: 9 %

Tržna vrednost pogodbe ob zapadlosti: $1.000.000 \text{ €} - 1.000.000 \text{ €} * 9\% * \frac{180}{360} = 955.000$

Bilančne knjižbe na dan 1. 3. 2008			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Prihodki	Prihodki IFI		-5.000 €
Sredstva	Depozit	-5.000	25.000 €
Sredstva	Denar	975.000*	955.000 €
Sredstva	KFN-IFI	955.000	

*Vsebuje vrnitev začetnega depozita plus dobiček od terminske pogodbe plus na začetku primera določen znesek za investiranje.

Z dobičkom od terminske pogodbe je podjetje pokrilo povečanje cene dolžniškega vrednostnega papirja zaradi znižanja tržnega donosa.

Priloga 4: Nakupna valutna opcija (ang., call option)

Zamislimo si evropskega izvoznika, ki se hoče zavarovati pred padanjem tečaja dolarja, izraženega v evrih, in imeti koristi, če bi tečaj evra padel. Domnevamo, da znaša premija za nakup opcije 1,5 odstotka.

Prodaja blaga v vrednosti 10 mio \$

Trenutni tržni tečaj USD/EUR = 1,33 \$/€

Terminski tečaj USD/EUR = 1,37 \$/€

Opcija: nakup USD/prodaja EUR po izvršilni ceni 1,38 \$/€

Premija za nakup opcije znaša 1,5 % (0,0215 točke)

Datum sklenitve: 1. 9. 2007

Datum dospelja: 1. 3. 2008

Knjiženje ob začetku na dan 1. 9. 2007

$$\text{Strošek nakupa opcije} = \frac{10.000.000\$}{1,33\$/\text{€}} * 1,5\% = 112.781,95 \text{ € oziroma } 150.000 \$$$

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Nakup IFI	10.000.000 \$	
Pasivna ZB	Nakup IFI		10.000.000 \$
Aktivna ZB	Nakup IFI	751.879,7 €	
Pasivna ZB	Nakup IFI		751.879,7 €

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Denar		112.781,95 €
Sredstva	Nakupna opcija	112.781,95 €	

Knjiženje na dan 31. 12. 2007

Tržni tečaj USD/EUR na dan 31. 12. 2007 = 1,38 \$/€

Terminski tečaj USD/EUR na dan 31. 12. 2007 = 1,41 \$/€

Zaradi povečanja tržnega in terminskega tečaja se vrednost opcije v bilanci poveča, denimo na 175.000 €

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Nakupna opcija	62.218,05 €	
Prihodki	Prihodki iz naslova opcije		62.218,05 €

Knjiženje na dan 1. 3. 2008

Tržni tečaj USD/EUR na dan 1. 3. 2008 = 1,4 \$/€

Tržni tečaj USD/EUR ob koncu obdobja > izvršilni tečaj ob koncu obdobja → podjetje izkoristi nakupno/prodajno (nakup €/prodaja \$) opcijo

Vrednost opcije na koncu leta (glej naslednja stran) = (1,4 \$/€ - 1,38 \$/€)*10.000.000\$ = 200.000 €

Bilančne knjižbe na dan 1. 3. 2008			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Nakupna opcija	25.000 €	
Prihodki	Prihodki iz naslova opcije		25.000 €
Sredstva	Prodaja opcije		200.000 €
Sredstva	Denar	200.000 €	

Priloga 5: Prodajna valutna opcija

Zavarovanje evropskega uvoznika, ki v roku 6 mesecev kupuje blago na tujem trgu, pred naraščanjem tečaja dolarja, zato podjetje kupi prodajno/nakupno opcijo (prodaja EUR/nakup USD)

Glavnica: 10.000.000 €

Tržni tečaj: 1,35 \$/€

Terminski tečaj (6 mesecev) na dan 1. 9. 2007: 1,37 \$/€

Izvršilni tečaj: 1,34 \$/€

Začetek obdobja: 1. 9. 2007

Konec obdobja: 1. 3. 2008

Premija za nakup opcije znaša 1,3 % → strošek nakupa = 1,3 % * 10.000.000 = 130.000 €

Knjiženje na začetku

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Nakup IFI	10.000.000 €	
Pasivna ZB	Nakup IFI		10.000.000 €
Aktivna ZB	Nakup IFI	13.500.000 \$	
Pasivna ZB	Nakup IFI		13.500.000 \$

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Denar		130.000 €
Sredstva	Nakupna opcija	130.000 €	

Knjiženje na dan 31. 12. 2007

Tržni tečaj: 1,34 \$/€

Terminski tečaj (3 mesece) na dan 31. 12. 2007: 1,35 \$/€

Zaradi zmanjšane tržnega in terminskega tečaja dolarja je opcija izgubila vrednost, saj je verjetnost, da bo unovčljiva, manjša

Denimo, da je nova vrednost opcije 65.000 €

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Nakupna opcija		65.000 €
Odhodki	Izguba pri opciji	65.000 €	

Knjiženje ob zapadlosti na dan 1. 3. 2008

Tržni tečaj na dan 1. 3. 2008: 1,36 \$/€

Tržni tečaj dolarja < izvršilni tečaj dolarja → opcija ni unovčljiva in nima vrednosti

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Nakupna opcija		65.000 €
Odhodki	Izguba pri opciji	65.000 €	

Priloga 6: Obrestna kapica

Podjetje, ki se na novo zadolžuje ali dovolj utemeljeno pričakuje dvig obrestnih mer, lahko kupi obrestno opcijo, imenovano kapica, ki podjetje varuje pred dvigom obrestnih mer. Če se bo obrestna mera dvignila nad izvršilno obrestno mero, bo podjetje opcijo izkoristilo in plačalo obresti v višini dogovorjene obrestne mere.

Varovanje obresti iz naslova prejetega posojila

Glavnica posojila 10 mio €

Tržna obrestna mera: 8 %

Terminska obrestna mera (12 mesecev): 8,7 %

Izvršilna obrestna mera: 9 %

Strošek je izražen v odstotku od glavnice npr 0,5 % → 50.000 €

Začetek obdobja: 1. 9. 2007

Konec obdobja: 1. 9. 2008

Knjiženje na začetku obdobja

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Nakup opcije	10.000.000 €	
Pasivna ZB	Nakup opcije		10.000.000 €

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Denar		50.000 €
Sredstvo	Vrednost opcije	50.000 €	

Knjiženje na dan 31. 12. 2007

Tržna obrestna mera: 8,7 %

Terminska obrestna mera (9 mesecev): 9,3 %

Poštena vrednost opcije²¹: 52.500 €

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Vrednost opcije	2.500 €	
Kapital	PPK ²²		2.500 €

Knjiženje ob dospetju (1. 9. 2008)

Tržna obrestna mera: 9,7 %

Izvršilna obrestna mera: 9 %

Vrednost opcije: $(9,7\% - 9\%) * 10.000.000 \text{ €} = 70.000$

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Vrednost opcije	17.500 €	
Kapital	PPK		17.500 €
Sredstva	Denar	70.000 €	
Sredstva	Vrednost opcije		70.000 €
Kapital	PPK	20.000 €	
Prihodki	Prihodki iz opcije		20.000 €

Priloga 7: Obrestno dno

Podjetje, ki posoja sredstva na trgu ali kako drugače, je med drugim izpostavljeno tveganju, da bodo obrestne mere na trgu padle, s tem pa tudi prihodki iz naslova obresti za dano posojilo. Kot zavarovanje pred tem tveganjem je mogoče kupiti obrestno dno, ki podjetje varuje pred padcem obrestnih mer. Če bi obrestne mere na trgu padle pod izvršilno obrestno mero, podjetje izkoristi pravico do izvršilne obrestne mere in si tako zagotovi prihodek ustrezne višine.

Varovanje obresti iz naslova danega posojila

Glavnica posojila 5 mio €

Tržna obrestna mera: 10 %

Terminska obrestna mera (12 mesecev): 9 %

²¹ Poštena vrednost opcije se izračuna po različnih statističnih modelih ali je dosegljiva na trgu izvedenih finančnih instrumentov. Moj primer temelji na povsem izmišljenih vrednostih, saj vrednotenje opcij ni domena te naloge.

²² Prevrednotovalni popravek kapitala; gre namreč za varovanje denarnega toka.

Izvršilna obrestna mera: 8,5 %

Strošek je izražen v odstotku od glavnice, npr. 0,5 % → 25.000 €

Začetek obdobja: 1. 9. 2007

Konec obdobja: 1. 9. 2008

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Nakup opcije	5.000.000 €	
Pasivna ZB	Nakup opcije		5.000.000 €

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Denar		25.000 €
Sredstvo	Vrednost opcije	25.000 €	

Knjiženje na dan 31. 12. 2007

Tržna obrestna mera: 9,7 %

Terminska obrestna mera (9 mesecev): 9,3 %

Poštена vrednost opcije²³: 15.000 €

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Vrednost opcije		10.000 €
Kapital	PPK ²⁴	10.000 €	

Knjiženje ob dospetju (1. 9. 2008)

Tržna obrestna mera: 9,7 %

Izvršilna obrestna mera: 8,5 %

Vrednost opcije: izvršilna obrestna mera < tržna obrestna mera → ker se je podjetje zavarovalo pred padanjem obrestnih mer, je vrednost opcije nič in se vsa vrednost odpiše v breme poslovnega izida

²³ Poštена vrednost opcije se izračuna po različnih statističnih modelih ali je dosegljiva na trgu izvedenih finančnih instrumentov. Moj primer temelji na izmišljenih vrednostih, saj je namen prikazati računovodsko obravnavo problema.

²⁴ Prevrednotovalni popravek kapitala; gre namreč za varovanje denarnega toka.

Bilančne knjižbe na dan 1. 9. 2008			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Vrednost opcije		15.000 €
Kapital	PPK	15.000 €	
Kapital	Odpis vred.opcije-PPK		25.000 €
Odhodki	Strošek varovanja	25.000 €	

Priloga 8: Obrestna ovratnica

Obrestna ovratnica je kombinacija kupljenega obrestnega dna in izdane obrestne ovratnice ali obrnjeno. Uporabljajo jo podjetja, ki bi rada stroške oziroma prihodke iz naslova obresti zadržala v nekem območju z namenom, da rast dobička odraža predvsem povečano jedrno aktivnost podjetja.

Namen: omejitev stroškov posojila na določene meje, tako na zgornjo kot na spodnjo

Glavnica: 10 mio €

Strošek obrestne kapice: 0,12 % → strošek = 12.000 €

Zaračunan odstotek obrestnega dna: 0,05 % → prihodek = 5.000 €

Tržna obrestna mera: 9 %

Terminska obrestna mera (12 mesecev): 9,25 %

Izvršilna obrestna mera – kapica: 9,2 %

Izvršilna obrestna mera – dno: 8,5 %

Začetek veljavnosti: 1. 9. 2007

Konec veljavnosti: 1. 9. 2008

Knjiženje ob sklenitvi:

Zabilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Aktivna ZB	Var.glavnice-kapica	10.000.000 €	
Pasivna ZB	Var.glavnice-kapica		10.000.000 €
Aktivna ZB	Izdaja obrest.dna	10.000.000 €	
Pasivna ZB	Izdaja obrest.dna		10.000.000 €

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Denar	5.000 €	12.000 €
Sredstva	Vrednost opcije	12.000 €	
Obveznost	Poštena vred.opcije		5.000 €

Knjiženje na dan 31. 12. 2007

Tržna obrestna mera: 9,35 %

Terminska obrestna mera (9 mesecev): 9,6 %

Poštena vrednost kupljene kapice: 20.500 €

Poštena vrednost obveznosti izdanega obrestnega dna: 2.000 €

Bilančne knjižbe na dan 31. 12. 2007			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Vrednost kapice	8.500 €	
Kapital	PPK		8.500 €
Obveznosti	Izdano dno	3.000 €	
Prihodki	Zmanjšanje obvez.obrestnega dna		3.000 €

Knjiženje ob dospetju (1. 9. 2008)

Tržna obrestna mera: 9,5 %

Izvršilna obrestna mera kapica: 9,2 %

Izvršilna obrestna mera dno: 8,5 %

Tržna obrestna mera > izvršilna obrestna mera kapica → Vrednost kapice (9,5 %-9,2 %)*10.000.000 € = 30.000 €

Vrednost obrestnega dna je enaka nič

Bilančne knjižbe na dan 1. 9. 2008			
Kategorija	Postavka	Knjiženje debet	Knjiženje kredit
Sredstva	Vrednost kapice	9.500 €	
Kapital	PPK	18.000 €	9.500 €
Prihodki	Fin. prih. – opcije		18.000 €
Sredstva	Vrednost kapice		30.000 €
Sredstva	Denar	30.000 €	
Obveznosti	Izdano dno	2.000 €	
Prihodki	Zmanj. obvez. obrestnega dna		2.000 €

Priloga 9: Obrestna zamenjava

Predstavljamo si podjetje, ki je zadolženo in pričakuje povišanje obrestnih mer v prihodnosti. Ker bi podjetje rado stroške iz naslova obresti zadržalo na ustrezno nizki ravni, se odloči za sklenitev obrestne zamenjave.

Varovanje denarnih tokov; preprosta obrestna zamenjava (variabilne obrestne mere posojila v fiksno obrestno mero)

Trajanje: 3 leta

Polletno plačevanje obresti

Variabilna obrestna mera 6-mesečni EURIBOR

Varovanje glavnice v višini 5 mio €

Sklenitev: 3. 11. 2007

Konec obdobja: 3. 11. 2010

Neto denarna poravnava

Izračun poštene vrednosti na dan sklenitve obrestne zamenjave

Obdobje	Zač.datum	Konč.datum	Št.dni	Glavnica	Fix. o.m.	Var. o.m.	Fix. obresti	PV fix.obresti	Var.obresti	PV var. obresti	Razlika	PV neto DT
1	2	3	4=3-2	5	6	7	8=5*6*4/360	9=PV(8)	10=5*7*4/360	11=PV(10)	12=10-8	13=11-9
1	3.11.2007	3.5.2008	182	5.000	4%	4,6%	101,11	98,98	116,28	113,83	15,17	14,85
2	3.5.2008	3.11.2008	184	5.000	4%	4,5%	102,22	97,96	115,00	110,21	12,78	12,25
3	3.11.2008	3.5.2009	181	5.000	4%	4,4%	100,56	94,34	110,61	103,77	10,06	9,43
4	3.5.2009	3.11.2009	184	5.000	4%	4,3%	102,22	93,88	109,89	100,93	7,67	7,04
5	3.11.2009	3.5.2010	181	5.000	4%	4,2%	100,56	90,41	105,58	94,93	5,03	4,52
6	3.5.2010	3.11.2010	184	5.000	4%	4,1%	102,22	89,97	104,78	92,22	2,56	2,25

Vrednost obrestne zamenjave ob sklenitvi 50,34 t€

Od tega terjatve iz naslova obresti 15,17 t€

Poštena vrednost obrestne zamenjave v bilanci stanja 35,17 t€

Izračun poštene vrednosti obrestne zamenjave čez pol leta

Obdobje	Zač.datum	Konč.datum	Št.dni	Glavnica	Fix. o.m.	Var. o.m.	Fix. obresti	PV fix.obresti	Var.obresti	PV var. obresti	Razlika	PV neto DT
1	2	3	4=3-2	5	6	7	8=5*6*4/360	9=PV(8)	10=5*7*4/360	11=PV(10)	12=10-8	13=11-9
1	3.5.2008	3.11.2008	184	5.000	4%	4,5%	102,22	100,07	115,00	112,58	12,78	12,51
2	3.11.2008	3.5.2009	181	5.000	4%	4,4%	100,56	96,37	110,61	106,00	10,06	9,64
3	3.5.2009	3.11.2009	184	5.000	4%	4,3%	102,22	95,90	109,89	103,10	7,67	7,19
4	3.11.2009	3.5.2010	181	5.000	4%	4,2%	100,56	92,35	105,58	96,97	5,03	4,62
5	3.5.2010	3.11.2010	184	5.000	4%	4,1%	102,22	91,91	104,78	94,21	2,56	2,30

Vrednost zamenjave po pol leta 36,25 t€

Od tega terjatve iz naslova obresti 12,78 t€

Poštena vrednost obrestne zamenjave v bilanci stanja 23,48 t€

Knjiženje ob sklenitvi

Zunajbilanca			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Aktivna ZB	Varovana postavka	5.000 t€	
Pasivna ZB	Varovana postavka		5.000 t€

Bilančno prikazovanje			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Sredstvo	KFN-pošt.vred.IRS	35,17 t€	
Kapital	Prevr. pop. kapitala		35,17 t€
Sredstvo	Terjatve za obresti	15,17 t€	
Prihodki	Prihodki od IRS		15,17 t€

Ker ima obrestni swap zaradi razlike med fiksno določenimi obrestnimi merami in pričakovanimi obrestnimi merami pošteno vrednost in ker zanj nič ne plačamo, moramo takoj pripoznati sredstvo v višini poštene vrednosti z nasprotno postavko prevrednotovalni popravek kapitala, kot zahteva mednarodni računovodski standard 39 za varovanje denarnih tokov. Za izračune poštenih vrednosti glej tabelo zgoraj.

Knjiženje čez pol leta

Čez pol leta podjetje prejme denar iz naslova obresti, hkrati pa na novo oceni pošteno vrednost swap pogodbe. Poštena vrednost se spremeni zaradi več dejavnikov, npr. sprememb variabilne obrestne mere, diskontne stopnje, zato je treba pošteno vrednost stalno ocenjevati. Če domnevamo, da so vsi dejavniki, ki smo jih upoštevali že pri začetnem izračunu poštene vrednosti, ostali enaki, je prikazovanje sledeče (uporaba poštene vrednosti iz tabele zgoraj).

Bilančno prikazovanje-promet			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Sredstvo	Denar	15,17 t€	
Sredstvo	Terjatev za obresti		15,17 t€
Sredstvo	KFN-pošt.vred.IRS		11,69 t€
Kapital	PPK	11,69 t€	
Sredstvo	Terjatev za obresti	12,78 t€	
Prihodki	Prihodki iz nasl. IRS		12,78 t€

Bilančno prikazovanje-končno stanje po pol leta			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Sredstvo	Denar	15,17 t€	
Sredstvo	KFN-pošt. vred. IRS	23,48 t€	
Kapital	PPK		23,48t€
Sredstvo	Terjatev za obresti	12,78 t€	

Priloga 10: Valutna zamenjava

Podjetje ima 1. 12. 2007 sklenjen izvozni posel o prodaji sredstva v višini 10 mio \$ z rokom plačila 3 mesece po dobavi, ki je predvidena na 15. 12. 2007. Za dolarska sredstva ima sklenjen prodajni terminski posel za dolarje na dan 15. 3. 2008. Dejanska dobava je bila opravljena 15. 1. 2008, z enomesečno zamudo. Podjetje mora torej prilagoditi dospelje terminskega posla.

Tečaj \$/€ 1. 1. 2007: 1,35 \$/€

Tečaj \$/€ 15. 12. 2007: 1,38 \$/€

Tržni terminski tečaj (3 mesece) 15. 12. 2007: 1,4 \$/€

Tržni terminski tečaj (4 mesece) 15. 12. 2008: 1,41 \$/€

Knjiženje ob sklenitvi

Zunajbilanca			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Aktivna ZB	Varovana postavka	10.000.000 \$	
Pasivna ZB	Varovana postavka		10.000.000 \$

Sklenitev posla zamenjave

Datum sklenitve/začetka zamenjave: 15. 3. 2008

Datum konca zamenjave: 15. 4. 2008

Dogovorjen tečaj zamenjave: 1,4 \$/€

Tečaj terminske prodaje na dan 15. 3. 2008: 1,4 \$/€

Tržni tečaj 15. 4. 2008: 1,43 \$

Na dan 31. 12. 2007 ni posebnih vknjižb

Knjiženje na dan 15. 3. 2008

15. 3. 2008 podjetje sklene zamenjavo s tem, da na trgu kupi evre (kar zapre terminski posel prodaje evrov) in terminsko proda dolarje, ki jih bo prejelo čez 1 mesec.

Knjiženje na dan 15. 4. 2008

Bilančno knjiženje			
Kategorija	Postavka	Znesek debet	Znesek kredit
Sredstva	Denar	10.000.000 \$ (6.993.007 €)	
Sredstva	Denar-prodaja		10.000.000 \$ (6.993.007 €)
Sredstva	Denar-razlika	149.850 €	
Prihodki	Prevred. prihodki		149.850 €

Prevrednotovalne prihodke smo izračunali na naslednji način:

Veljavni tržni tečaj evra ob zapadlosti zamenjave je bil 1,43 \$/€, kar pomeni, da za 10 milijonov prejetih dolarjev od posla dobimo 6.993.007 €.

Dogovorjeni tečaj zamenjave ob zapadlosti zamenjave je 1,4 \$/€, kar pomeni, da lahko za prejetih 10 milijonov dolarjev dobimo 7.142.857 €.

Ker gre običajno pri zamenjavah za neto denarno poravnavo posla, banka nakaže samo razliko med tržnim in dogovorjenim tečajem zamenjave, ki znaša 149.850 €.